

Värden i hembygden

En etnokartering i Kyrkefalla socken

Robin Eriksson

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Landskapsvårdens hantverk

15 hp

Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet
2015

Värden i hembygden
En etnokartering i Kyrkefalla socken

Robin Eriksson

Handledare: Eva Gustavsson

Kandidatuppsats, 15 hp
Landskapsvårdens hantverk
Lå 2015/VT

By: Robin Eriksson
Mentor: Eva Gustavsson

Ethnocartography at home
Cultural heritage in Kyrkefalla parish

Program in Conservation, Landscape Management Major
Graduating thesis, 2015

Title in original language: Värden i hembygden - En etnokartering i Kyrkefalla socken

Language of text: Swedish

Number of pages: 43

Keywords: Intangible cultural heritage, ethnocartography, Kyrkefalla socken, local knowledge, landscape conservation

This essay describes the process of an ethnocartography of the countryside at the villages Graven, Backen and Kårtorp in Kyrkefalla parish, Tibro kommun, Sweden. Ethnocartography is a method that is transmitting information about local land use outside the community itself. This is mostly done at indigenous tribes in development countries but this essay shows that it can be done in a modern society in Sweden. Knowledge about land use and its history is often passed on orally to other generations but since the agricultural revolution in the middle of the 20th-century the knowledge of the surrounding countryside is no longer as necessary to survive.

The aim of the essay was find non economic values in form of the locals use of the landscape and draw them on a map. Knowledge, folklore and historical land use were some of the values that this essay focused on. These values are representing the countryside of those who lives there, and they are representing it.

The main method in this work was interviews with 20 persons that either lived in the area or had knowledge about its history, lore and use. The interviews resulted in a paper map with objects in form of points, lines and areas. This map was then drawn in ArcMap and the objects was categorized under a set of headlines. The map is presented in Bilaga III.

A comparison was then made with historical maps to see any similarities and to draw any conclusions. A survey in the field of some of the objects resulted in more objects and new knowledge. This was also added to the map. The result is that there is lots of non economic values in the area, this essay have documented a small part of it.

A further aim was to let the participants share their knowledge with each other and hopefully to other generations. The authors own assessment is that this was a success.

Förord

Under min utbildning på Landskapsvårdens hantverk har jag flera gånger gjort små arbeten om landsbygden där jag vuxit upp. Det föll naturligt att jag också skulle göra ett examensarbete som på något sätt involverade min hembygd. Första idén var att göra en återfotografering och inför det arbetet läste jag i den fantastiska boken Nycklar till kunskap för att få inspiration. Där läste jag om etnokartering hos samer och indianstammar och tänkte att det borde gå att göra på min hembygd, så fick det bli.

Jag vill tacka de informanter som bidragit med kunskap och åsikter men ett speciellt tack till Ingemar Johansson som kommit med ny information varje vecka under arbetets gång. Jag vill också tacka Susanna Frydén som korrekturläst.

Jag vill tacka hela personalen på Dacapo i Mariestad men framförallt min handledare Eva Gustavsson och Maria Hörnlund i biblioteket!

Innehåll

1. INLEDNING	9
1.1 Bakgrund	9
1.2 Forsknings- och kunskapsläge	9
1.2.1 Platsen	9
1.2.2 Landskapets ickeekonomiska värden	12
1.2.3 Erfarenheter från England	14
1.2.4 Landskapets påverkan på oss	14
1.3 Problemformulering och frågeställning	15
1.4 Syfte	16
1.5 Målsättning	16
1.6 Avgränsningar	16
1.7 Metod	16
1.8 Teoretisk referensram	17
1.8.1 Etnokartering	17
1.9 Källmaterial och källkritik	18
2. UNDERSÖKNING	19
2.1 Etnokartering av bygden	19
2.1.1 Kartmaterial	19
2.1.2 Intervjuer	19
2.1.3 Kartering	20
2.1.4 Fältstudie	21
2.2 Resultat	21
2.2.1 Jakt	21
2.2.2 Fiske	22
2.2.3 Bär och svamp	22
2.2.4 Rekreation och motion	23
2.2.5 Ekologiska lokaler	25
2.2.6 Inhämtning av slöjdmaterial	25
2.2.7 Historisk markanvändning	26
2.2.8 Naturhistoriska element	29
2.2.9 Sägner och berättelser	30
2.2.10 Folkliga namn	31
2.2.11 Estetik	32
2.2.12 Inventering av Riksantikvarieämbetets databas Fornsök	32
3. DISKUSSION OCH SLUTSATSER	34
SAMMANFATTNING	37
Illustrationsförteckning	39
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	40
Tryckta källor	40
Otryckta källor	41
BILAGOR	

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Detta arbete är en etnokartering av bygden kring Kårtorp, Backen och Graven i Kyrkefalla socken, Tibro kommun. Etnokarteringen är kompletterad med en studie av historiskt kartmaterial och fältbesök. Jag har stort intresse och kärlek till området då jag och min släkt kommer därifrån. Områdets skogar och åkrar har länge brukats av människor och spåren från dessa kan ses än i dag. Etnokartering är en metod som kartlägger människornas bruk av naturen.

Vid förra sekelskiftet bodde och jobbade mer än hälften av Sveriges befolkning på landsbygden. I dag är det mindre än 1% som jobbar med jordbruket. Den moderna människan skiljer sig mer och mer från naturen och det traditionella bruket av landskapet. Vi räknar med att någon annan löser efterfrågan på de växter och djur vi behöver för vår överlevnad. Detta har lett till en okunskap om naturens invånare och deras förutsättningar. Hur mycket kan vi ta av naturen utan att ge något tillbaka? Efter andra världskriget fanns fortfarande sådan praktisk och erfarenhetsbaserad kunskap kvar ute i stugorna på bygden. Det kan handla om jordnära kunskap som var, när och hur odlade man vissa grödor eller jagade vissa villebråd (Tunón 2010, s. 37). Detta immateriella kulturarvet från landskapet finns kvar hos den generation som var unga då men gamla nu.

Under utbildningen Landskapsvårdens hantverk på Göteborgs universitet har vi lärt oss hur vi vårdar, dokumenterar och förstärker landskapets natur- och kulturvärden. Dessa värden kan mätas i rena ekonomiska värden men är oftast ickeekonomiska. Värden som biologisk mångfald eller spår efter historisk markanvändning är materiella och ickeekonomiska men det finns även immateriella värden ute i landskapet i form av estetik eller berättelser. Därför har jag valt att dokumentera ickeekonomiska värden på min hembygd. Under utbildning har vi också skrapat lite på ytan av att använda digitala verktyg inom landskapsvården, framförallt GIS-programmet ArcMap. Detta är ett verktyg som gör det lätt att skapa, analysera, manipulera och utforska geografisk information. Jag tror att detta har en stor roll inom landskapsvården.

Detta arbete handlar inte om att vi ska leva som vi gjorde för 100 år sedan innan fossila bränslen och konstgödsel präglade landskapet; utan hur vi kan ta del av hur våra förfäder brukade och bodde i landskapet. Blandar vi den traditionella kunskapen med modern vetenskap och teknologi kanske vi kan finna hållbara metoder för ett framtida samhälle (Tunón 2010, s. 33).

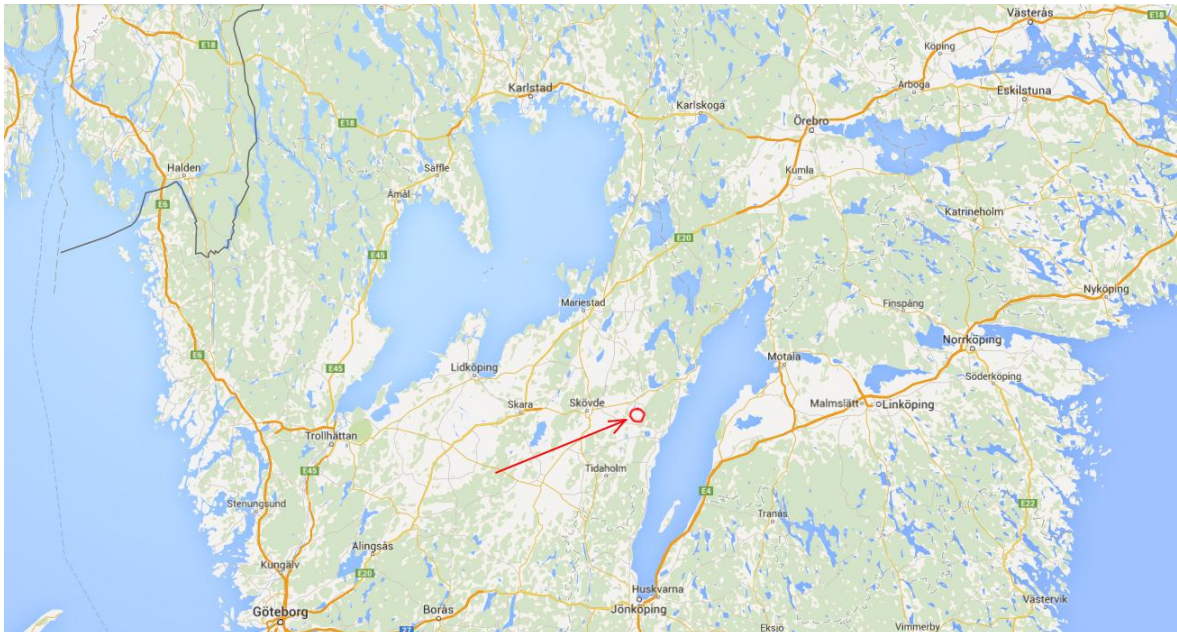
Arbetet inriktar sig till personer som har intresse av undersökningsområdets natur- och kulturvärden, studenter och personal på institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet eller liknande lärosäten.

1.2 Forsknings- och kunskapsläge

1.2.1 Platsen

Bygden som undersökningsområdet kallas, ligger i Västra Götaland, Kåkindes härad, Kyrkefalla socken, Tibro kommun. Vi befinner oss i en gammal jordbruksbygd mellan

Tibro och Hjo som gränsar till ån Tidan. Området sträcker sig mellan byarna Kårtorp, Backen och Graven. I öster är det höglänt terräng med mestadels skogsbruk och i väster sluttar jordbruksmarkerna ned mot ån Tidan. Det är bygden där jag växt upp, bor och vistas i.

Figur 1 Den röda ringen visar bygden som arbetet dokumenterat. Karta från Google maps.

Skaraborg innehåller landets äldsta jordbruksbygder. På 1600 - och 1700-talet när kartorna börjar tas fram över landskapet kan byar och odlingslandskap ses i samma storlek och mönster som de på de stora europeiska slätterna på kontinenten. Med detta i åtanke är det lätt att glömma bort länets stora skogsbygder där förutsättningarna för jordbruk var annorlunda. Bilden av det historiska Skaraborg är därför mycket varierande, både natur- och kulturgeografiskt (Larsson & Grimdal 1999, s. 11).

Figur 2 Den röda ringen markerar området. Skövde i väster, Tibro i norr och Hjo i sydöst. Karta från Google maps.

Bygden ligger i en av gränsszonerna mellan slättlandskapet i väster och en höjdrygg med mer kuperade och barrskogsklädda marker i öster. Denna höjdrygg ligger på Vätterns västra sida och binder ihop Tivedens barrskogar med Hökensås (Larsson & Grimdal 1999, s. 6). Siltig lera dominerar slätterna som sluttar ner mot ån Tidan. Berggrunden är en sur intrusiv bergart (SGU 2014).

Byarna och gårdarna i området finns med i Skara stifts kyrkliga jordebok från 1540 (Ortnamnsregistret). Jordeböckerna värderade hela landets gårdar och deras resurser för att reda ut hur mycket skatt som skulle betalas och vad som kunde säljas till städernas och industrins framväxt (Cserhalmi 1998, s. 117). Graven, Backen och Kårtorp står alla med i boken från 1540. Björn i Graven skulle bland annat betala skatt i smör (Skara stifts kyrkliga jordebok 1540 s. 23). Graven var en gård och har stavats Graffwen och Grafven genom tiderna. Namnet tros komma från att det fanns sandtäkter för tegeltillverkning i området (Informant 21). Gården har i dag delats upp i flera små gårdar med namn som Gravafors gård, Backafors, Tidafors, Gravelid och Gravedal. Enligt Riksantikvarieämbetet (2014) ska en skafthålsyxia från stenåldern hittats i Graven.

Backen, ligger som namnet avslöjar i backen, ovanför Graven. Precis som Graven har backen delats upp i flera gårdar. Kårtorp var enligt jordeboken från 1540 en by och har efter skiftena under 1800-talet delats upp och spridits ut. Genom de tekniska framgångarna och befolkningstillväxten kan området ha befolkats under tidig medeltid. Ändelsen -torp i Kårtorp betyder inhägnad och är typisk för ny bebyggelse som kom till under perioden (Cserhalmi 1998, s. 87).

Byns och gårdarnas tomter, åkrar och ängar var inhägnade, den så kallade inägomarken. Utanför denna låg utmarken som innehöll områden för skogsbete och en och annan skogslycka. Denna struktur var vanlig för den agrara bebyggelsen från Kristi födelse fram till det att marken började skiftas på 1700- och 1800-talet (Cserhalmi 1998, s. 93). Gårdarnas marker var indelade i tegar, smala remsor på olika åkrar som gjorde att varje gård skulle få lika utdelning. Tegarna brukades individuellt men byn hade ändå mycket inflytande över arbetet. När byn växte blev tegarna flera och mindre. För att få stopp på tegindelningen och bryta ut varje bondes mark ur bykollektivet kom storskiftet år 1749. Varje gård fick då större tegar för att bruka individuellt. Skogen var fortfarande gemensam och bytomten ändrades inte (Cserhalmi 1998, s. 123-124). Graven storskiftades år 1796 och Kårtorp år 1803 (Lantmäteriet 2015).

Nästa steg i de svenska skiftesrörelserna var enskifte. Enskifte gjorde att gårdarnas tegar upplöstes helt och varje gård fick ett sammanhängande stycke jord. Gårdarna flyttades ut ur byn till sina nya konsoliderade ägor (Gadd 2009, s. 78). Graven enskiftades 1823 (Lantmäteriet 2015).

Laga skifte som kom härnäst, liknade enskiftet och med det uttraderades tegsystemet och byn som bebyggelseform i Sverige. De gårdar som fått utflyttningsskyldighet fick hjälp av sina grannar med pengar och dagsverken för att etablera sig på sina nya sammanhängande ägor. Gårdarna låg nu oftast i kanten av ägorna och inte som innan skiftena; mitt i (Cserhalmi 1998, s. 125). Laga skifte genomfördes i Backen 1854 och i Kårtorp 1856 (Lantmäteriet 2015). Kårtorp och Graven gränsar till ån Tidån men även Backen som inte gör det, har marker för madslåtter vid ån. Alla gårdarna har haft torp och soldattorp på markerna. Efter Laga skifte mekaniserades jordbruket mer och mer och nya åkrar togs upp som svar på befolkningstillväxten. Detta gjorde att mer gödsel krävdes för att öka produktionen på de nya markerna och på så sätt kom vallodlingen och tog över det tidigare ängsbruket (Cserhalmi 1998, s. 135-136).

Under 1900-talets början effektiviserades jordbruket, diken täcktes, vattendrag och åkergränser rätades ut. De marker som egentligen inte var de bästa åkrarna planterades med skog i raka linjer. I och med att avkastningen blev högre per hektar började de små gårdarna försvinna efter andra världskriget. Den ökande industrin lockades de jordlösa torparna och småjordbrukarna in i städerna för att jobba där. Jordbrukarna kunde inte erbjuda samma lön som industrin och började därför satsa på en bättre maskinpark i stället

för mankraft. Traktorerna och skördetröskorna som blev vanliga på 1950-talet krävde större ytor och åkrar fria från sten (Cserhalmi 1998, s. 152). Gravafors köpte den första traktorn 1947 och Kårtorp Sörgården tröskade på flera gårdar i bygden med sin skördetröska på 1970-talet (Informant 9). Kvinnlig arbetskraft lösgjordes när mjölkmaskinen kom och tog över denna kvinnodominerade arbetssyssla. På så sätt sökte fler kvinnor arbeten utanför gården (Cserhalmi 1998, s. 153). Gravafors började använda mjölkmaskin redan på 20-talet (Informant 9).

Utmarken som tidigare var en av agrarsamhällets viktigaste naturresurs i form av material som tjära, ved, virke, pottaska och träkol men också som livsmedelsproducent genom skogslyckor och skogsbete blev efter andra världskriget nästan enbart en källa för virke (Eliasson 1997, s. 46). Bete bedrivs numera på odlade vallar, ett mönster som är generellt för Sverige och även denna bygd, där korna betar på de historiska ängarna och åkrarna nere på slätten.

1.2.2 Landskapets ickeekonomiska värden

Landskapet har för gemene man förlorat sina nyttoorienterade värden, alla behöver inte jaga eller plocka bär för att få mat på bordet. Synen på dessa värden har förändrats i takt med att samhället har utvecklats och i dag fungerar de som symboliska och idealistiska värden.

Ekosystemtjänster är det vi får av naturen gratis. Det innefattar allt från minskning av luftföroreningar, kulturella och spirituella upplevelser till timmer från träden. Vi människor är en del av naturen och för att må bra är det minst lika viktigt att vi vårdar naturen runt om oss som att ta hand om oss själva. Det innebär att sträva efter ett uthålligt jord- och skogsbruk där landskapet också bjuder in till aktiviteter som bärplockning och motion (Bosch 2014, s. 12).

För att lyfta fram ett områdes lokala särprägel och ickeekonomiska värden bör invånarna i området involveras. De kommer ge andra slags beskrivningar av landskapets innehåll än vad experter utifrån kommer göra. Lokala traditioner, typiska husdjursraser, hantverk, dialekter, musik, berättelser är alla viktiga, tillsammans med den levande historien om invånarna som brukat och brukar marken, för att se hela landskapets karaktär (Sarlöv Herlin 2012, s. 114). Arkeologiska undersökningar tillsammans med kulturgeografi, etnologi, studier av historiska kartor och floran är några av de ingångar som tillsammans kan ge en helhetsbild av landskapets värden (Blomkvist 1993, s. 19).

I England har det börjat dyka upp beskrivningar av platsbundna och immateriella värden i nationalparkernas skötselplaner för att förstärka landskapets stämning i form av ljus och väderlek eller beskriva områdets skönhet. Sverige har anslutit sig till UNESCO:s konvention om skydd av det immateriella kulturarvet för att uppmärksamma immateriella värden inom landskapsförvaltningen. I Sverige, Finland och Norge har sådan forskning gjorts mest i områden som under flera hundra år förvaltats av samerna. I Lapponia i Lappland har det sedan 2006 forskats på människans förhållande med hennes omgivning som ett viktigt arv som ska kunna lämnas över till kommande generationer (Sarlöv Herlin 2012, s. 253-254). Några av de fenomen som är aktuella för konventionen är: berättelser, kunskap och sedvänjor kopplade till naturen och traditionella hantverk. Med andra ord kunnande om människors nyttjande av naturen (Tunón 2010, s. 32).

All den sten som våra förfäder släpat, burit och staplat i rösen och stenmurar för att röja åkrar ligger som ett minne kvar i landskapet. Dessa landskapselement kan ge en

uppfattning av hur människan brukat och organiserat platserna genom tiderna. Fält- och arkivstudier tillsammans med intervjuer ger inte bara en bild av gammal markanvändning och konstruktionsteknik utan kan också ge en insikt i livet hos familjerna som bodde eller fortfarande bor i landskapet (Blomkvist 1993, s. 12). Människorna har format landskapet men landskapet har också format människorna lika mycket (Blomkvist 1993, s. 14).

Future Forests är ett skogsforskningsprogram som startades 2009 som behandlar skogens tre dimensioner, virkesproduktion, biologisk mångfald och sociala värden. Programmet är tvärvetenskapligt och sysselsätter ca 30 forskare från bland annat SLU, Umeå och Skogsforsk. Forskningsprogrammet ställer skogens komplexa frågor mot varandra för att leverera kunskaper som ska kunna användas praktiskt av skogsbrukaren (Nordin 2014, s. 149-151).

Studier i Västerbotten och södra Sverige visar att ett besök i skogen kan vara lika mycket värt i form av sociala värden som de ekonomiska värdena i form av virket den producerar. Detta bör vara i minnet när man brukar skogen då de olika metoderna ger olika intryck. En planterad skog har ett sämre upplevelsevärde än en naturligt skiktad skog. Små kalhyggen och ett större inslag av löv- och ädellövträd har ett positivt intryck på besökaren (Norman 2014, s. 21). En skog utan kalhyggen fungerar också bättre som vinddämpare samtidigt som den jämnar ut temperatur- och vattenbalanser (Rydberg 2014, s. 81).

På 1600- och 1700-talen var bruket av skogen mångsidigt. Skogsbete, ängar och små åkerlyckor var vanligt i den biologiskt mångfaldiga skogen. På 1800-talet blev bruket mer ensidigt då industrins virkesåtgång gick hårt åt skogen, detta gjorde att den första skogsvårdslagen lanserades 1903. I dag försöker även skogspolitiken ta vara på skogens ickeekonomiska värden (Norman 2014, s. 19).

Skogsstyrelsen ska tillsammans med Naturvårdsverket analysera hur naturvårdsavtalen kan utökas till att innefatta områden med ickeekonomiska värden som till exempel rekreation. Förbättrad hälsa leder till mindre kostnader för sjukvården och på så sätt kanske det är mer vinst för samhället att spara en skogsdunge än att göra ett kalhygge av den. Dock så finns det i nuläget inga ekonomiska medel som kan ersätta förlusten i timmerproduktionen som kan hjälpa den enskilde markägaren som vill satsa på alternativa metoder för att bevara kulturlandskapet eller uppmana till rekreation (Bosch 2014, s. 12).

Ett varierande landskap med tillgång till vatten, ängar, skog, dalar och utsiktsplatser är några av de estetiska värdena människor vill ha. Tystnad, dofter och mystiska platser, alltså sådant som berör alla sinnen har på senare tid fått större uppmärksamhet (Sténs 2014, s. 75). Den ultimata skogen är dock svår att beskriva då de många önskemålen speglas i våra professionella, etiska och ekonomiska bakgrund (Rydberg 2014, s. 83).

Tryggheten i landskapet ligger i att skapa statiska miljöer som människan kan relatera till. Landskapet bör skötas med ingrepp som gör så liten åverkan som möjligt då människan reagerar negativt på stora förändringar i dess närmiljö (Rydberg 2014, s. 86). Ett bra sätt att säkra detta är att spara solitära träd. Gamla träd har genom historien haft stor betydelse för vår kultur genom att de antagligen kunnat bli så gamla och imponerande stora, eviga och magnifika (Gunnarsson 2014, s. 31). Välbefinnande uppstår när vi känner igen spåren efter människorna som brukat landskapet tidigare. Vi kan då identifiera oss och få en tillit till naturen och detta förstärker känslan av trygghet (Svanqvist 2014, s. 103).

Sammanhanget mellan människan och natur- och kulturarv kan utforskas genom organisationer som till exempel hembygdsföreningar eller med markägare och lokalbefolkningen och på så sätt skapa ett engagemang för den lokala historien. Berättelser

och öden tilltalar våra sinnen och bidrar till ny kunskap som ger en känsla av identitet och tillhörighet (Svensson 2014, s. 118).

Sveriges Hembygdsförbund, Riksantikvarieämbetet och Naturskyddsföreningen samarbetar för att lyfta fram landskapets alla delar som en helhet. De enskilda lämningarna och arterna ingår i vårt viktigaste kulturarv, landskapet. Genom att förstå hur landskapet formats genom människan och naturen kan vi också påverka dess framtid (Cserhalmi 1998). Hembygden utnyttjas passivt genom att se ut genom köksfönstret eller aktivt genom att jaga, rasta hunden eller ta en löptur (Emmelin 2010, s. 66). Hur den än nyttjas speglar den människorna som bor där och de formar landskapet efter sitt nyttjande.

1.2.3 Erfarenheter från England

Ett landskap är enligt den europeiska landskapskonventionen ett område som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer. Landskapet är i ständig förändring och målet med konventionen är att hantera förändringarna i landskapet för att bevara eller öka landskapens värden och kvalitéer i form av regionala särdrag, lokal identitet och platskänsla, minnen och associationer, vyer, naturupplevelser, biologisk mångfald och kulturarv. En mötesplats mellan människor och natur, nutid och dåtid och mellan materiella och immateriella värden. Landskapet kan upplevas genom alla sinnen: syn, hörsel, känsel, lukt och smak. England ligger långt före Sverige när det gäller att genomföra idéerna i den europeiska landskapskonventionen. Båda länderna har varierande landskap rika på biologisk mångfald, turism och kulturvärden men England har varit ett föregångsland och tagit fram och tillämpat metoder för att analysera och identifiera landskapet (Sarlöv Herlin 2012, s. 51-52).

LCA, Landscape Character Assessment, kan genomföras på lokal nivå för att förmedla värdefull information som kanske inte kommit fram vid en större undersökning det kan till exempel vara var olika arter finns, lokal historia eller något som är unikt för ett område och gör platsen viktig för de som bor i landskapet. Det kan vara kopplingar till platser som har skapats genom flera generationers bruk och användning av landskapet (Sarlöv Herlin 2012, s. 209-211).

Under 1990-talet utvecklades HLC, Historic Landscape Characterisation efter det att arkeologer och kulturvårdare blivit kritiska till skötseln av historiska miljöer. De menade att historien finns i hela landskapet och att den kulturhistoriska miljön består av fält, skogar, vägar och vardaglig bebyggelse och inte bara enskilda objekt som fornlämningar. För att förstå hur landskapet kommer förändras i framtiden måste vi först veta hur och varför det ser ut som det gör i dag. HLC-metoden använder sig av historiska kartor för att beskriva de processer som format landskapet. Jordbruk, skogsmark och bebyggelse som finns med på de historiska kartorna jämförs med hur det ser ut i dag i området. På så sätt kan en bedömning göras av de förändringarna som skett, även om de inte är synliga i verkligheten (Sarlöv Herlin 2012, s. 212-213).

1.2.4 Landskapets påverkan på oss

En persons hälsa är beroende av vilken plats han eller hon vistas på, det konstaterade Hippokrates på 400-talet f Kr i Grekland. Hippokrates, som var läkekonstens fader lät anlägga en hälsoträdgård för att tillfriskningen av hans patienter skulle gå fortare. Att naturen har en positiv effekt på hälsan kan verka som en självklarhet för de flesta människor och genom århundradena har flera teorier kommit och gått. I början av 1900-

talet avtog intresset för natur- och hälsovård men på senare tid har flera forskare riktat in sig på att forska kring stress och hälsans påverkan av den omgivande miljön (Bosch 2014, s. 3-8). I USA har forskningen visat att friluftsliv och rekreation i naturen förbättrar den mentala hälsan och på SLU i Sverige har forskarna fått liknande resultat; att det finns kopplingar mellan människans vistelse i naturen och psykosocialt välmående. Det finns flera teorier varför vi skulle må bättre av att vistas i naturen, dessa kommer inte tas upp i detta arbetet men det kan sammanfattas i åtta karaktärer av natur som har positiv inverkan på vår hälsa:

1. Stillhet
 2. Vildhet
 3. Biologisk mångfald
 4. Rymd
 5. Öppenhet
 6. Lustgårdskaraktär
 7. Festlighet
 8. Kulturell bakgrund och identitet
- (Bosch 2014, s. 3-8).

Genom allemansrätten får vi i Sverige tillgång till att röra oss i landskapet. Den naturliga avkopplingen kombinerat med att vi rör oss när vi till exempel plockar bär och svamp borde ha positiva effekter på de ökande problemen med övervikt, stress och mentala besvär. Närheten till kvalitativ natur ökar också barns tankeförmåga och ökar deras förmåga att koncentrera sig och lära sig. Trots det tror forskare att de kommande generationerna kommer lida av Nature Deficit Disorder (Bosch 2014, s. 10). Detta betyder att våra barn kommer ha en sämre relation till naturen; skillnaden mellan blåbär och lingon, ljudet av en hackspett eller doften av en kantarell kan vara sådan kunskap som kommer gå förlorad i generationsskiftena. När sådan kunskap försvinner kommer det kanske i framtiden vara svårt att motivera varför natur för lek, rekreation, motion och återhämtning ska bevaras (Bosch 2014, s. 10).

1.3 Problemformulering och frågeställning.

Kartor som produceras visar det uppdragsgivaren vill visa och saknar det som i sammanhanget ses som ovidkommande. Oftast visas det ekonomiska värdet i landskapet i form av fastighetsgränser, skogsareal och åkermark. Problemet är att vanliga människors vardagliga bruk av landskapet är osynligt och dessa aktiviteter är viktiga för folkhälsan och kulturen på bygden. För samhället kan det vara mer ekonomiskt att avsätta en bit skogsareal till rekreationsområde än trakthyggesbruk.

Spår från markanvändning kan ofta ses i form av kolbottnar, odlingsrösen och stenmurar. Det är risk att den lokala kunskapen om dessa lämningar försvinner i generationsskiftena då de som fortfarande kommer ihåg hur de brukades håller på att dö ut. Även om denna kunskap inte är användbar i dagens bruk av landskapet är den ändå värd att bevara för framtiden.

Riksantikvarieämbetets databas Fornsök visar alla kända inventerade fornlämningar och kulturhistoriska lämningar. Frågan är hur heltäckande denna är i undersökningsområdet?

Platsernas folkliga namn är viktiga för landskapets identitet och de har ofta en berättelse knutna till sig. Oftast lever namnet kvar men det är få som vet varför platsen kallas så. De kan vara en vägledning till hur vi har använt landskapet och naturresurserna (Westman & Tunón 2009, s 35).

Arbetets frågeställning är:

- Vilka ickeekonomiska värden finns i bygden och hur kan dessa dokumenteras?

1.4 Syfte

Syftet är att dokumentera ickeekonomiska värden i landskapet mellan Kårtorp, Graven och Backen med hjälp av intervjuer och historiskt kartmateriel. Vidare är syftet att skapa ett kunskapsutbyte mellan de informanter som deltar i arbetet samt att inventera de objekt som finns i området från Riksantikvarieämbetets databas Fornsök.

1.5 Målsättning

Målet med arbetet är att presentera en karta över ickeekonomiska värden på bygden.

1.6 Avgränsningar

Etnokarteringen avgränsar sig till platser och berättelser inom området Kårtorp - Graven - Backen eller i direkt anslutning till dessa. Se figur 3.

Arbetet går inte in djupare på hur vissa kulturlämningar uppstått eller hur de brukats. Det kommer heller inte behandla de torp och soldattorp som funnits i området som finns med på de torpinventeringar Hembygdsföreningen gjort.

Figur 3 Den gröna rutan visar arbetets fysiska avgränsning där Graven, Kårtorp och Backens mark ligger. I Väster syns ån Tidån. Mitt i bilden syns väg 201 mellan Tibro och Hjo, till höger om denna ligger byarnas skogsskiften. © Lantmäteriet [I2014/00696].

1.7 Metod

Litteraturstudier om etnokartering och om intervjuer har först genomförts för att studera hur arbetsprocessen kan lägga upp. En litteraturstudie om platsen från bland annat Kyrkefalla Hembygds- och Fornminnesförenings årskrönika och om Skaraborgs agrara historia har genomförts. Skriftligt material om landskapets och skogens ickeekonomiska värden har studerats för att kunna motivera varför en dokumentering har gjorts.

Grunden i arbetet har varit intervjuer med ett urval av personer med koppling till bygden i olika åldrar och med olika bakgrund. 20 Informanterna har frågats var de tycker att det finns ickeekonomiska värden i form av ett antal förbestämda rubriker (se Bilaga I). Dessa objekt har markerats ut på en papperskarta i form av punkter, linjer och områden för att sedan sammanställas i ArcMap version 10.0. En jämförelse har sedan gjorts med ett digitalt kartöverlägg med historiska kartor för att se om det finns något samband.

När platserna med värdena blivit karterade har en fältstudie gjorts för att dokumentera ett urval av platserna med foto och för att se om informationen varit relevant och korrekt. I samma process har riksantikvarieämbetets inventerade områden granskats med hjälp av appen Kringla.

Metoden beskrivs mer utförligt i kapitel 2.1.

1.8 Teoretisk referensram

1.8.1 Etnokartering

Etnokartering är en metod att sätta vår användning av naturen på kartan. Oftast är det informanter som bor i området som intervjuas om deras användning av naturen. Metoden kan utgå från ett blankt papper eller en färdig karta. Det går att etnokartera från år till år, dåtid till nutid. Det viktiga blir själva processen, och att den kan användas som en metod att föra kunskap vidare mellan generationerna. Kartläggningen av den lokala kunskapen om naturen och kulturen i området kallas på engelska: *eco-mapping*, *cultural mapping*, *community mapping*, *participatory mapping* eller *ethnogeography*. Metoden innehåller inte bara karteringar utan också andra metoder som kalendrar och diagram som kan visa hur bygdens folk upplever sin kultur och sitt samhälle. Det är detta som vi i Sverige kallar etnoekologisk kartering eller etnokartering (Westman & Tunón 2009, s. 33).

Håkan Tunón har tillsammans med Marie Byström skrivit i *Nycklar till kunskap* (2010) och med Anna Westmans i *Ju förr desto bättre* (2009). I dessa två böcker skriver de bland annat om hur etnokartering har använts för att dokumentera människors nyttjande av naturens resurser. Oftast har det handlat om olika urfolksgrupper som använt metoden för att hävda sin rätt till de traditionella landområdena. Indianer i Sydamerika och Kanada och befolkningsgrupper i Afrika har haft det gemensamma syftet att visa hur lokalbefolkningens historia går hand i hand med den lokala naturen för att styrka sin rätt till mark och vatten. I Djoum i södra Kamerun genomförde lokalbefolkningen en etnokartering i samband med att ett naturreservat skulle skapas. På så sätt kunde de synliggöra deras reella behov för sin överlevnad i området (Westman & Tunón, 2009, s. 32-37).

Etnokarteringen ingår i PRA (Participatory Rural Appraisal) som är en samling metoder som har utvecklats på landsbygden i fattiga länder. Dessa metoder har börjat användas i i-länder för att jämföra och värdera sociala strukturer eller användning av landsbygden. Tanken är att processen ska ledas av lokalbefolkningen och på så sätt ha nytta av den själva samtidigt som de värdera sin egen omgivning (Tunón & Byström 2010, s. 287-288).

I *Indigenous Landscapes: A Study in Ethnogeography* (Chapin & Threlkeld 2001) beskrivs etnokarteringar i Honduras och Panama hos urbefolkningen. Processen är här lång med flera återbesök hos de byar de besöker för att informera, lära ut, verifiera information och så vidare. Detta arbete har ett mindre område (som författaren är bekant med) och inga språk- eller kulturskillnader därför har processen blivit kortare och effektivare.

1.9 Källmaterial och källkritik

Litteraturen om bygdens historia och den agrara historien i allmänhet är hämtad från källor som har forskat på dessa områden. *Fårad Mark* (Cserhalmi 1998) har varit till stor nytta vid tolkningen av landskapets historia och dess historiska kartor. Niklas Cserhalmi har jobbat för SLU, Arbetets museum, Riksantikvarieämbetet och Sveriges Hembygdsförbund.

Skogens sociala värden (Johnson & Lundqvist 2014) är ett samlingsverk från SLU. I denna har flera författare skrivit var sitt kapitel om sitt specialområde och visar därför den senaste forskningen inom ämnet.

England är ett föregångsland och jobbar mycket med olika metoder för att identifiera landskapets värden. *Landskap för mångbruk: erfarenheter från England* (Sarlöv Herlin 2012) presenterar just det arbetet.

Stor del av undersökningen grundar sig i information från intervjuerna. Eftersom de flesta informanterna bor i området är risken att deras information blir subjektiv. Samtidigt har det varit denna sortens information som efterfrågats.

De historiska kartorna som använts vid arbetet är:

Överblick

Tibro kpg (Kyrkefalla sn) Tibro köping	Avmätning	1706
Mofalla J112-44-6	Häradsekonomiska kartan	1877-82

Graven

Tibro kpg (Kyrkefalla sn) Graven nr 1	Inägodelning	1795
16-TBJ-1A	Storskifte	1796
Tibro kpg (Kyrkefalla sn) Graven nr 1	Enskifte	1823
16-TBJ-180	Delning	1845

Backen

Tibro kpg (Kyrkefalla sn) Backen nr 1	Laga delning	1808
16-TBJ-202	Laga skifte	1854

Kårtorp

16-TBJ-6B	Storskifte	1804
16-TBJ-206	Laga skifte	1856

2. UNDERSÖKNING

2.1 Etnokartering av bygden

2.1.1 Kartmaterial

Det moderna kartmaterialet för arbetet är hämtat från SLU och lantmäteriets karttjänst. Det är ett ortofoto som legat i grunden för arbetet, ovanpå den har sedan vägarna och vattendragen från terrängkartan lagts. Etnokarteringarna i Honduras och Panama använde tomma papper (Chapin & Threlkeld 2001, s. 54). Ortofotot är en högupplöst flygbild i rasterformat (tiff) och terrängkartan är i vektorformat. Vektordata är uppbyggt av punkter, linjer och polygoner. Det göra att deras upplösning alltid är likadan medan rasterbilden blir suddig ju mer den blir förstörad. Dessa filer lades sedan in i ArcMap 10 som är ett program som behandlar geografiska informationssystem. Koordinatsystemet som använts är SWEREF99 TM.

Det historiska kartmaterialet är hämtat från Lantmäteriets karttjänst Historiska kartor. Arkivet där täcker stora delar av Sveriges historiska kartmaterial ända tillbaka till 1628. Sökningar på Graven, Kårtorp och Backen har gett ett bra underlag av historiska kartor. Dessa importerar sedan in i ArcMap och läggs ovanpå ortofotot. För att ge de historiska kartorna samma skala och orientering som ortofotot måste de rektifieras. Det innebär att lokalisera punkter på den historiska kartan och ortofotot som stämmer överens. Vägkorsningar och även fastighetsgränser har använts för att rektifiera kartorna i arbetet. De historiska kartornas geometri i form av vinklar och avstånd ändras oftast vid rektifieringen då avmätningstekniken på 1600-, 1700- och 1800-talen var jämförelsevis enkel med våra flygfoto-baserade kartor (Riksantikvarieämbetet 2015). När kartorna stämmer överens med ortofotot koordinatsätts de och görs till ett nytt lager som hamnar på rätt plats när det läggs in i ett GIS-program som till exempel ArcMap.

Kartor från något av skiftena (storskifte, enskifte och laga skifte) finns för Graven, Kårtorp och Backen. Även kartor över delningar av gårdarna finns. Tillsammans med dessa har häradsökonomiska kartan från 1877-1882 använts för att skapa en sammanhängande historisk karta som använts under intervjuerna. Förutom kartorna för byarna och gårdarna har en avmätning från 1706 över Kyrkefalla socken också studerats (Lantmäteriet Historiska kartor 2015).

2.1.2 Intervjuer

Informanterna för arbetet har valts ut för att få en så fullständig bild över landskapets ickeekonomiska värden genom att försöka få så många olika vinklar på det som möjligt. Informanterna har valts ut för att försöka få jämn spridning från de olika områden de representerar och alla informanter har anknytning till området. Det har varit svårt att få stor ålderskillnad på de valda informanterna då de flesta som bor i bygden börjar bli gamla, just därför är det viktigt att ta vara på deras kunskap. Medelåldern på de 20 informanterna blir avrundat 61 år.

Informanterna har blivit inbjudna att delta i ett möte. Inbjudan skedde via telefon eller att författaren besökte informanterna. Mötena har varit fördelade på tre kvällar med fem till nio informanter närvarande, 20 informanter totalt. Inför mötet fick informanterna reda på rubrikerna som de olika värdena kan passa in under, se bilaga I. Var och en har fått peka ut platsen med det specifika värdet på kartans som har legat på bordet som alla sitter runt. De har sedan motiverat varför just det värdet ska vara med. Efter det har en del följdfrågor ställts för att komplettera värdet. Det skulle kunna liknas vid en fokusgruppsintervju som beskrivs i Kvalitativa forskningsintervjun (Kvale & Brinkmann 2009, s. 166) då målet i

fokusgruppen inte är att lösa ett problem utan att lyfta fram olika synpunkter och skapa en diskussion. Detta är samma metod som omnämns i Nycklar till kunskap (Tunón & Byström 2010, s. 291) för att få hela mötet att bli en process som för över kunskap mellan informanterna. Värdet markerades sedan ut på kartan i form av en punkt, en linje eller ett område.

Figur 4 Tredje mötet 4 mars 2015. Jenny Johansson, Håkan Herbertsson, Gunnar Karlsson, Uno Magnusson och Lennart Ahlin.

Under fikapausen kom ny information och historier upp som informanterna kanske inte troddes vara relevanta. Detta antecknades och togs sedan upp när fikat var över. När alla punkter var diskuterade visades arbetet med kartorna i ArcMap. Historiska kartor lades till i transparent skick för att smälta in med ortofotot. Informanterna tyckte det var intressant och ny information kom fram när de såg något som påminde om någon plats en avlidna släkting pratat om.

2.1.3 Kartering

De punkter, linjer och områden som ritats ut på papperskartan under intervjuerna ritades sedan in i ArcMap under olika lager. Varje objekt får då en attributtabell tilldelat sig och ett id. I denna tabell har spalterna typ(ex. odlingsröse), källa, datum och anmärkning fylls i för varje objekt. Varje lager har en speciell beteckning för att kunna skilja dem åt. Rubrikerna kan ha flera olika lager beroende på hur objekten ser ut. Historisk markanvändning fick tre lager. Ett punktlager för enskilda objekt, exv. en kolbotten. Ett ytlager för ett större område, exempelvis en potatisåker. Denna rubrik har till skillnad mot de andra också ett linjelager för att markera ut gamla vägar. Då flera likadana objekt legat i direkt anslutning till varandra har ett område angetts istället för att markera ut varje objekt för sig. Ibland har några objekt passerat in under flera av rubrikerna eller till och med att en hel rubrik passerat in under en annan större rubrik som fiske, jakt och bär- och svampplockning till exempel. I dagens samhälle räknas de alla till en form av rekreation.

Under karteringen har också en jämförelse gjorts med det historiska kartmaterialet för att se om det finns några samband med de objekt som tillkommit under intervjuerna. Nya

objekt som till exempel gamla vägar och namn på platser som upptäckts då kartorna studerades har också karterats.

2.1.4 Fältstudie

Under fältstudien besöktes ett slumpmässigt urval av objekten av författaren för att lokalisera och dokumentera dem. Vid flera tillfällen har nya objekt hittats i närheten av de som besöktes. Dessa dokumenterades också. Efter fältstudien redigerades kartan i ArcMap för att stämma överens med ändringarna efter fältarbetet. Vissa objekt behövde flyttas och andra gjordes om från punkt till område då det till exempel låg flera kolbottnar när varandra där ingångsvärdet var en kolbotten.

Under fältstudien inventerades även de objekt som var registrerade på Riksantikvarieämbetets databas Fornsök. Detta gjordes med hjälp av deras app som heter Kringla. Databasen fungerar på så vis att den söker upp de objekt som finns i närheten och visar dem på smarttelefonens skärm på samma sätt som tjänsten fungerar i datorn. Dessa objekt låg på Olofsbys mark, nära Backen.

2.2 Resultat

Nedan presenteras ett urval av de objekt under de olika rubrikerna som undersökningen dokumenterat. Information som allmänt rörde hela bygden karterades inte utan redovisas under rubrikerna nedan. Totalt ritades 132 objekt in i ArcMap. Alla dessa är inte värden som rör arbetet utan kan vara områden som hjälper till för att redovisa information. Se bilaga II för en tabell med alla objekten och bilaga III med hela karteringen av bygden.

2.2.1 Jakt

Kårtorps jaktlag är de som jagar i bygden och det utgörs av markägare och personer med anknytning till bygden genom släktband. Jaktlagets mark på ca 1100 ha innefattar Kårtorp, Graven och delar av Backen. 1 juli 2015 kommer jaktlaget slås ihop med Backens jaktlag. Informant 1 började jaga älg 1966 i Kårtorps jaktlag och han säger att jaktlaget alltid har funnits och att de jagade i princip på samma sätt som i dag. I dag är det rådjurs- men framförallt älgjakt som är det är störst uppslutning vid. Det är väsentligt mycket mer älg i dag än det var när Lennart började jaga på 60-talet. Han säger också att de jagade änder och mink nere vid ån, något som nästan helt har upphört. Tjäder jagades också ett tag, bland annat i Skrölås, objekt 55. Under flera år har jaktlaget "betalat" markägarna med kött från viltet för att de fått jaga på marken. Under 2014 har det dock skett stora förändringar och köttet ska bytas mot ett pris/hektar. Detta gör att det blir avsevärt mycket dyrare att jaga. Den kunskap som finns om viltet och markerna går inte att läsa sig till utan den överförs mellan generationerna eller inhämtas av egen erfarenhet. De senaste åren har en förnyring skett i jaktlaget vilket har lett till en mer varierad och aktiv jaktsäsong. Hur många av dessa som fortfarande har råd att fortsätta jaga får framtiden utvisa.

Det var inte många punkter som diskuterades under intervjuerna. De som är dokumenterade är bra pass. Jakten förs på hela marken beroende på jaktform, vad som jagas och årstid. Dock är de flesta jägarna i laget överens om att den bästa jakten sker i "hagarna", mellan åkrarna i väster och skogen på öster sida om väg 201, ytorna 124, 125 och 126 visar ungefärliga gränser. Åreboskogen som är en mycket bra och varierad jaktmark hör också till Kårtorps jaktlag men är inte med i arbetets geografiska gränser. Môsapasset, punkt 92 är ett bra älgpass som ligger i kanten av Perstorps mosse på Gravedals mark. 2014 sköts det ingen älg här under älgjakten, detta hör till ovanligheterna.

Objekt 93 är ett bra pass när bockjakten drar igång i augusti. Under en period i november mellanlandar hundratals kanadagäss på maden vid ån Tidan innan de flyger söderut. Dessa landar på förmiddagen och i skymningen vid objekt 91. Här har många spännande timmar spenderats av de yngre jägarna i jaktlaget.

Figur 5 I väntan på gässen vid objekt 91. Gryning december 2014.

2.2.2 Fiske

Precis som när det gällde jakten var det inte många fysiska platser som diskuterades. Allt fiske har skett nere vid Tidan och tillgången på fisk har varierat från år till år. Fisket har mestadels skett med fiskespö och några stora gäddor har dragits upp. Vissa försök har gjorts under modern tid att fiska med långrev och nät men det har inte blivit etablerat. Informant 9 testade att fiska en del med ryssjor när han var unge. Dessa sattes i bäckmynningarna som ledde ut i ån, bland annat vid punkt 17. En gång fick han 18 stycken abborrar.

På 1960- och 1990-talen planterades och fiskades det en del kräftor. Det dumpades också tegel för att göra den annars sedimentära botten mer attraktiv för kräftorna. Det har gjorts några försök att plantera in kräftor i pölnarna i skogen, bland annat i Skrålås vid objekt 55, men inga försök har varit lyckade (Informant 9).

Sketen(1910-1990-talet) var en person som bodde i Olofsby, granne med Backen. Han åkte ner och fiskade mört i Tidan nästan varje dag för att göra "mörtabullar". Han tjuvfiskade också en del kräftor på grannarnas mark (Informant 13).

2.2.3 Bär och svamp

Denna rubrik var svårast att få någon information ifrån informanterna.

Bär- och svampplockning höll nästan alla informanter på med men det var få som vill peka ut några faktiska platser. Det kan bero på att ingen vill ge upp sina bästa svamp och bärställen inför sin grannar. Bärplockning är något som lever kvar från förr. Det är ofta

denna kunskap förs över från mor- eller farföräldrar till sina barnbarn då dom är med ute i skogen och plockar blåbär och lingon. Vid objekt 68, på Perstorps mosse går det att hitta små mängder hjortron (Informant 9) och nypon plockades i hagmarker och väggrenar för att bland annat göra nyponsoppa av, objekt 3 är ett exempel på detta (Informant 20). Däremot var det få som plockade svamp förr. Kantarellerna ansågs vara kornas mat när de gick i skogen på bete. I dag går det att se ett samband mellan gallringarna i skogen och var trattkantarellerna växer (Informant 15). Dock är det är mindre varierad svamp i skogen i dag, detta kan bero på skogsbruket (Informant 4).

Figur 6 Trattkantareller i mängder. Oktober 2014.

2.2.4 Rekreation och motion

De flesta informanterna var eniga om att alla de små vägarna i området är bra att använda för promenader och löpning. Det finns många vägar som gör att det är lätt att komponera en bra rutt beroende på längd och tycke. De flesta skogsvägarna funkar också bra som skidspår på vintern (Informant 14), vilket var detsamma förr i tiden. Bland annat anordnades det en del skidtävlingar på gärdet bakom den gamla skolan (Informant 19). Det har funnits flera fotbollsplaner i bygden. Dessa är objekt 72, 94, 121. De flesta har legat på eller i anslutning till gamla potatisåkrar.

Alla informanter var överens om att gå ut i skogen och grilla var något nytt som inte gjordes förr, dock kunde det kokas lite kaffe på en tjärstubbe under en rast i skogsarbetet.

Figur 7 Fikarast under huggning i skogen på 1980-talet. Foto: Lars-Åke Schill.

Tibro motorklubb har länge huserat stora namn inom motocross och enduro. Valle Lundbergs minne var en endurotävling som ibland drogs över bygden. På slutet av 50-talet gick den bland annat förbi Perstorps mosse vid objekt 23.

Ån Tidans har bidragit till en del rekreation i form av fiske, skridskoåkning och bad. Trots att åns vatten är grumligt och för med sig mycket sediment har människor badat här genom tiderna. På 1990-talet användes badplatsen vid objekt 18 aktivt. På senaste tiden har badandet minskat då det inte längre bor särskilt många barn på bygden.

Figur 8 Skridskoåkning på Tidans mad. Under 70-talet. Foto Ingemar Johansson.

2.2.5 Ekologiska lokaler

Eftersom bygden har brukats sedan 1500-talet (Skara stifts kyrkliga jordebok 1540) och antagligen även innan dess har några av dess gamla slätterängar och hagmarker i dag höga biologiska värden. I hagen vid objekt 5 växer det orkidéer (Informant 11). Detsamma gäller hagen vid objekt 4 och 131 där det växer orkidéer och jungfrulin, *Polygala vulgaris* (Informant 12). Perstorps mosse håller även den en del värdefulla växter som orkidén korallrot, *Corallorrhiza trifida Châtel* (objekt 71), havstulpanlav, *Thelotrema lepadinum* (objekt 129) och kattfotslav, *Arthonia leucopellaea* (objekt 39) (Informant 18).

Dovhjorten har börjat röra sig i området de senaste fem åren. Vid objekt 21 har en flock syns flera gånger. I flocken finns en helt vit hjort (Informant 17). Som nämndes tidigare under rubriken Jakt har älgstammen på bygden ökat under de senaste åren. Något som ännu inte etablerat sig är vildsvinen. Objekten 28, 44, 106, 107 och 108 är alla gryt som bebos varje år av grävling eller räv.

Något som också har ökat drastiskt de senaste 30 åren är korpen. Då kunde 2 stycken ses flyga tillsammans men i dag kan det komma flockar på 30 stycken i skogen (Informant 2). Tornfalk (Informant 15) och blå kärrhök (Informant 3) har setts nere på åkrarna i flera år.

Arter som har minskat och antagligen försvunnit är raphöns och tjäder (Informant 1). Denna minskning kan kanske bero på de färre buskbestånden och öppna diken som raphönsen trivs i och de minskande ytorna gammal barrskog i skogen som tjädern föredrar.

2.2.6 Inhämtning av slöjdmaterial

Att gå ut och hämta material i skogen för att tillverka redskap för hushållet är något som försvunnit i de flesta hushållen. Vi köper det vi behöver. Människorna förr levde i samklang med naturen och visste vad de kunde använda till vad och när. Men att själv få använda naturen som en resurs, ökar förståelsen för att vi måste vårda det vi har (Nyman 2004). Det verkar inte ha funnits någon större tradition från förr att hämta slöjdmaterial i området. Det diskuterades om material till flätade enekorgar (Informant 19) men inte var det hämtades. Det har varit en del näverslöjd men då oftast enstaka kurser (Informant 10).

Flera av informanterna pratade om björkekvastar. Alla hade dom i ladugården eller köket och de flesta gjorde dem själva av björkris de hämtade i närheten (Informant 14). Gravafors ladugård (byggd 1905-1908) är bygd med rotben i skarven mellan vägg och bjälklag. Detta var vanligt förr för att förstärka konstruktionen (Informant 15). Antagligen är dessa hämtade i skogen och sparade för just ett sådant tillfälle, ett bra exempel på att använda traditionell kunskap och material hämtat från skogen.

Gunnar Kronlund plockade medicinalväxter i bygden. Blodrot (*Potentilla erecta*) användes för att koka te på för att hjälpa potensen (Informant 18) och kalmusrot (*Acorus kalmus L*) plockades nere på maden vid ån Tidån. Han hämtade även trädstammar längs åkanten och drog med sig det efter sin båt för att använda som virke (Informant 9).

Under andra världskriget plockade bygdens invånare kottar för att elda med (Informant 5) ännu ett bra sätt att använda naturen för att klara sig ur kriser. Kottarna har även plockats för att fröna går att sälja för att plantera ut (Informant 20).

Bygdens kvinnor har ibland samlats under 2000-talet för att göra gräskronor för att pryda hem och trädgård med. Materialet är oftast hämtat från de närliggande vägkanterna och

hagarna. Objekten 70 och 101 är platser där tuvull (*Eriophorum vaginatum*) plockas för att dekorera kronorna med (Informant 11).

2.2.7 Historisk markanvändning

Denna rubrik var den som det var lättast att få fram information från informanterna om. Det kan bero på att det fortfarande är lätt att se fysiska spår i landskapet efter historisk markanvändning. Perstorps mosse, objekt 67 har brukats som torvtäkt sedan början av 1900-talet och fram till 1950-talet. Torven såldes som jordförbättringsmedel av aktiebolaget Kyrkefalla torvströ. Torven transporterades i hästdragen vagn (Informant 9) på räls från mossen till Perstorp, objekt 6 där den packades (Informant 2).

Som nämnts tidigare i arbetet användes skogen till mycket mer än vad den gör i dag, bland annat till betesmark. Vid objekt 11 var det ett "släppe", en grind för att släppa ut korna på skogsbete (Informant 9). Detsamma gäller för andra sidan om Mofallavägen som var den stora vägen i området innan väg 201 anlades. Detta släppet fanns någonstans på Bastavägen, objekt 84 (Informant 14). Vid objekt 12 ska det också ha funnits ett valldrev (Informant 5).

Figur 9 Odlingsrösen i skogen. Objekt 41, Skansen. Mars 2015.

Skogsmarken användes också för att odla på. Det var oftast potatis som odlades på de små skogslyckorna då det var mindre lera i jorden där. Objekten 14, 60, 62 och 86 är exempel på potatisåkrar. Åkern vid objekt 14 brukades fram till 50-talet och objekt 60 slutade brukas 1959 (Informant 9). Dessa lyckorna är synliga än i dag. Ännu äldre åkermark kan identifieras av odlingsrösen. Rösena har bildats då marken rensats från sten och finns oftast nära de torp som brukades i skogsmarkerna. Det var vanligt att dessa torp togs upp på de redan röjda markerna från brons- och järnåldersodlingarna (Larsson & Grimdal 1999, s. 10).

Figur 10 Odlingsrösen i hagmark. Objekt 40, Högåsen. Mars 2015.

Objekten 10, 41, 51, 112, 114 och 115 är alla odlingsrösen som i dag ligger i skogsmark. Den nutida hagmarken vid objekt 40 är ett bra exempel på hur det kan ha sett ut när marken brukades och fortfarande hölls öppen.

Förutom att hämta virke för slöjd och ved användes skogens träd för att göra kol av. Informanterna pekade ut ett antal kända kolmilor i skogen. Vid fältstudien hittades ett stort antal nya kolbottnar. Objekten 7, 8, 9, 31, 32, 42, 49, 50 och 122 är alla enstaka kolbottnar.

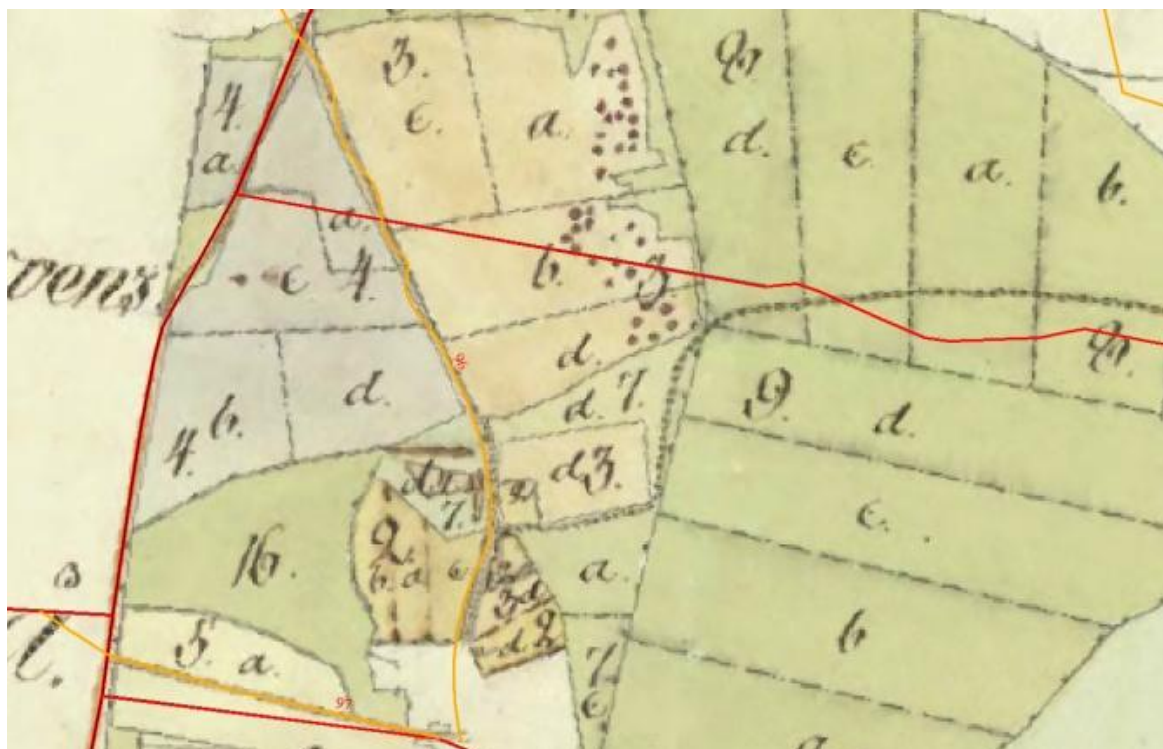
Figur 11 Objekt 111. Kolbotten är markerad med högstubbar. Det röda strecket visar diket som har gått runt milan när den brändes. Mars 2015.

Objekten 33, 110 och 111 är områden med fler närliggande kolbottnar. Objekt 33 har minst 6 kolbottnar inom ett litet område. Kolbottnarna bildades när man gjorde kol i resmilor. Resmilan slog igenom på 1600-talet då mer kol krävdes till den växande industrin. Kolbottnarna syns som ringar i skogen. Ett grunt dike går längs kanten och centrum är något högre än omgivningen. Rester av kol finns oftast under mossan. I Kyrkefalla socken såldes kolet oftast till Åreberg eller bysmederna (Kyrkefalla hembygds- och fornminnesförenings årsbok 1955, s. 25). Kolbottnar efter resmilor anses som övriga kulturhistoriska lämningar och skall därför tas hänsyn till vid skogsbruk. De och andra lämningar i skogen bör märkas ut med högstubbar kapade i brösthöjd (Länsstyrelsen Jönköpings län 2011). Figur 11 visar kolbottnar vid objekt 111 som är markerade med högstubbar.

Det finns inga spår kvar av hamling i bygden. Det enda som nämndes är objekt 89, där några få träd hamlades för att torka kärvar till vinterfoder åt fåren under första halva av 1900-talet (Informant 9). Maden nere vid ån Tidån, objekt 16 slogs med lie och slåttermaskin fram på 1950-talet (Informant 9).

En linbasta låg på Kårtorps mark vid objekt 63. Där torkade byns invånare linet som de odlade (Informant 16). Under fältstudien hittades inga spår efter den sagda bastan. Ingen av de historiska kartorna visar heller den nämnda bastan, dock kallas vägen i dag för Bastavägen. Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet låg det en vädersåg på Gravens mark vid objekt 87 (Informant 7). Vädersågarna fungerade som ett vindkraftverk men istället för att mala mjöl sågade de timmer. Denna är synlig på den häradsökonomiska kartan från 1877-1882.

När skifteskartorna från byarna studerades närmare kunde andra vägsträckningar utläsas. Objekt 96 gick över åkrarna mellan Kårtorps by och backen och objekt 97 gick mellan Graven och backen, bredvid vägen som är i dag. Objekt 57 visar en gammal vägsträckning från Backavägen ner mot Årebolet (Informant 9) som också finns med på den

Figur 12 Här visas en delning av Backen från 1808. De röda linjerna markerar vägarna i dag. De orangea linjerna markerar vägsträckningen 1808. © Lantmäteriet [I2014/00696].

häradsökonomiska kartan från 1877-1882. Flera av informanterna pratade om den gamla kyrkvägen som gick mellan Kårtorps by och Mofalla kyrka. Efter att ha studerat den häradsökonomiska kartan från 1877-1882 kunde denna ritas ut, objekt 95. Delar av vägen som är utanför arbetets geografiska område är betecknade som hålväg enligt Fornsök (Riksantikvarieämbetet 2015).

Figur 13 Samma vy som föregående bild. Här är den gamla vägsträckningen markerad med orange på ett ortofoto. © Lantmäteriet [I2014/00696].

2.2.8 Naturhistoriska element

De naturhistoriska elementen som nämndes under intervjuerna var dödisgropar. Alla dessa ligger i den kuperade delen av området och består av mossar och åsar i syd-nordlig riktning. Objekt 47 är ett område som formats av inlandsisen och innehåller bland annat en stor, avlång dödisgrop.

Figur 14 Den stora dödisgropen vid objekt 47. Det röda strecket markerar dödisgropens kant. Den största diametern är ca 25 m. Mars 2015.

2.2.9 Sägner och berättelser

Kårtorpa sten och Vårsåsa ren, objekt 13 är en plats som har en sägen om sig. En gulds katt visar sig här en på midsommaraftons natt/fullmåne(lite diffust) om man kan vara tyst när något fantastiskt uppenbarar sig. En gång skulle en bonde pröva men han kunde inte vara tyst när en tupp kom dragande med ett hölass, så skatten försvann (Informant 5) ...

Informanterna pratade om en del platser det spökade på. Missionshuset i Gravafors, objekt 61 är ett av dem, där ska tydligen två till tre knackningar höras i bland (Informant 10). En annan plats är korsningen ner mot Årebolet, objekt 6. Här ska det gå att skåda en hästskjuts svänga in på vägen och sedan försvinna (Informant 16). På samma ställe brukar hästarna krångla när man är ute och rider (Informant 10).

Figur 15 Kårtorpa sten, Objekt 13. Mars 2015.

Nilsa döde är en plats som ligger på vägen upp mot Jubberud. Här ska det tydligen ha funnits ett offerkast förr i tiden. Denna plats passar även in under rubriken Folkliga namn men redovisas här under Sägner och sagor. Det finns två sägner knutna till platsen, dessa har fått två olika punkter för att hålla isär dem; objekt 43 och objekt 75. Den komplicerade historien är att en rik herre skickade en spejare i förväg för att säkra att det inte var några rövare på vägen. Nils som han hette blev då ihjälslagen (Informant 4). Den andra historien är att bonden Nils välte med sitt vedlass och dog (Informant 1). Efter någon av händelserna bildades ett offerkast där resande offrade pinnar för att få en lyckad resa. Offrade de resande inte skrek trollen i Ruderskogen till sina kusiner i Härsberget(på andra sidan vägen) och dessa skulle då skära loss hästarna från vagnen som då skulle rulla baklänges ner för backen (Informant 4).

En berättelse som verkligen är sann är den som utspelade sig i Gravafors gamla ladugård, objekt 90. Här fastnade Karl Johansson i en hackelsemaskin med benet mellan åren 1915 och 1920. Hans enarmade bror John bar då ner honom på en stege från loftet och la honom på golvet. När han låg ner började blodet spruta på ladugårdsväggen. Blodfläcken ska ha varit synlig fram till 1977 då ladugården byggdes om (Informant 9).

2.2.10 Folkliga namn

Många av platserna på bygden har fått namn för att de måste skiljas från liknande platser i närheten. Flera namn har kommit till i modern tid och namnets tillkomst är känd, exempel på detta är: Objekt 65, Petmojen och objekt 38 Nalle Puh-stigen. Petmojen är en elcentral som ligger nedanför Backen som fått namnet av att den liknar en telefonkiosk (Informant 13). Skogen som Nalle Puh-stigen går igenom ska tydligen ha varit lik skogen som var i just Nalle Puh och har därför fått sitt namn därifrån. Detta för att skilja vägen från andra liknande skogsvägar i närheten (Informant 8). Samma väg kallades av andra parter för Blötskogevägen för att den på vissa ställen nästan alltid var översvämmad.

Andra namn är namn på platser som finns kvar från förr. Tassaliden, objekt 117 är ett namn som alltid funnits och som antagligen kommer från att det fanns varg vid den backen (Informant 9). Ett annat exempel på namn som finns kvar är Skammelbäcken, objekt 83. Just varför den kallas så är det ingen som vet men en teori är att den "skammlar", väsnas när den forsar genom skogen (Informant 5).

Figur 16 Torpet Hyskebacken på Gravens storskifteskarta från 1796. © Lantmäteriet [I2014/00696].

Studier av historiska kartor har resulterat i ett antal namn som inte längre är kända på bygden. Ett exempel på detta är Hyskebacken, objekt 118. Här låg det ett torp på 1700-talet som efter att det revs vid skiftena försvann i glömska tills att detta arbete gjordes. Se figur 16 och figur 17.

Figur 17 Objekt 118 markerar Hyskebacken på ortofotot © Lantmäteriet [I2014/00696]. Ett bra exempel på hur historiska kartor kan användas för att hitta glömda platser.

2.2.11 Estetik

Figur 18 Vy mot väster och Billingen från objekt 45. Mars 2015.

Tidigare under rubriken rekreation och motion tyckte informanterna att alla vägar var bra promenadstråk. Likadant var det när denna frågan kom upp; det var vackert överallt på bygden. Vackra vyer finns det gott om både uppe på åsarna i skogen i öster och nere på slätten mot Tidans. Objekt 45 och objekt 123 är båda platser med vackra vyer mot Billingen i väster (Informant 14).

På slutet av 1990-talet och början av 2000-talet kunde man åka ner till Tidans mad och lyssna på grodsång, objekt 46. Detta skedde under någon veckan på våren då grodorna parade sig (Informant 12).

2.2.12 Inventering av Riksantikvarieämbetets databas Fornsök

Under inventeringen hittades objekt 24 som är en tjärdal. Den har börjat växa igen och det verkar inte som om markägaren är medveten om den. Tjärbränningen var vanlig från 1500-

talet till slutet av 1800-talet. Platsen stämmer bra överens med vart tjärdalarna anlades, vid en slänt (Olsson 1993). Kolerakyrkogården, objekt 132 hittades inte. Då dessa platser digitaliserades på Riksantikvarieämbetet fanns inga spår av kyrkogården (Riksantikvarieämbetet, Fornsök 2015).

Figur 19 Objekt 24. Tjärdalen på Olofsbys mark. De röda strecken markerar rännan där tjäran samlades upp i. Fornlämningen är kraftigt övervuxen med sly. Mars 2015.

3. DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Resultatet av etnokarteringen i bilaga III visar att det finns många värden på bygden. I arbetet var det ickeekonomiska värden som karterades. Dock kan många av dessa fortfarande ha ekonomiska värden. Ett exempel är bär- och svampplockning där svampplockaren kan vara ute efter en vacker naturupplevelse i en skitad blandskog på jakt efter exklusiva svampar. Här är det naturupplevelsen och jakten efter roliga svampar som lockar. Lika gärna kan han vara ute efter att hitta så mycket trattkantareller som möjligt i en tätt planterad granskog för att sedan sälja dem till den lokala affären. Då får svampplockningen ett ekonomiskt värde.

Det samma gäller inhämtningen av slöjdmaterial, jakt och fiske. Trots att vi inte längre behöver använda naturen för att klara vardagens sysslor finns det ändå ett stort värde i att tillverka och införskaffa något för hand. Förstahandsupplevelser, det vill säga eget skapande har en positiv effekt på människans välbefinnande. Att jämföra det med konsumtion som är en andrahandsupplevelse har det också mycket positiva effekter gentemot natur och miljö (Westman & Tunón 2009, s. 107)!

Berättelserna och sägnerna som arbetet dokumenterade är precis det som UNESCO:s konvention om skydd av det immateriella kulturarvet vill bevara och framhäva för att vi ska se en helhetsbild av landskapet (Tunón 2010, s. 32). Objekt 13 är en sägen om en gulds katt som berättades under första gruppintervjun. Flera av informanterna runt bordet hade inte hört talas om den förut även fast de bott ca 500 m därifrån i upp till 80 år. Flera av informanterna hade heller inte hört om offerkastet vid objekt 43. Huruvida dessa sägner är sanna går att diskutera. En berättelse som däremot är sann är den som utspelades vid objekt 19. En värnpliktig från bygden som var ledig under jul och nyår gick igenom isen och drunknade när han åkte skridskor. Denna berättelse har författaren och flera andra barn från bygden hört under deras uppväxt i avskräckande syfte så att de ska akta sig för Tidans tunna is. Dessa berättelser skapar en gemenskap med det förflutna och en lokal identitet för de som bor där i dag. Detta passar in i den europeiska landskapskonventionens arbete med att bevara landskapets platskänsla (Sarlöv Herlin 2012, s. 51-52).

Alla de lämningar från historisk markanvändning som finns i bygden skapar en kontakt med landskapets tidigare boende. Precis som Svanqvist (2014, s. 103) skriver så skapar dessa spår av förfädernas bruk ett välbefinnande och en trygghet bland invånarna. När man snubblar på flera odlingsrösen mitt ute i skogen, långt från närmaste gård brukar i alla fall författaren av detta arbete stanna upp och förundras en stund av hur människorna brukade och bodde på platsen. Förhoppningsvis kommer detta arbete belysa varför det är viktigt att ta hänsyn till alla de kolbottnar, odlingsrösen och andra kulturhistoriska lämningar som finns i bygden.

Arbetet har visat att de flesta spåren från kulturhistorisk markanvändning finns i skogen. Eftersom jordbruket utvecklades och effektiviserades i början av 1900-talet så rensades mycket av åkermarken nere på slätten från sten och rösen för att ge svängrum för de nya maskinerna. Enligt Cserhalmi (1998, s. 152) så övergavs många av smågårdarna och torpen under samma tid. Därför är spåren i skogen synligare än de nere på de fortfarande brukade åkrarna på slätten.

De flesta objekten av historisk markanvändning i skogen ligger nära vägar. Detta kan vara för att informanterna vistas på vägarna och kan på så sätt upptäcka dem. Eller troligast för att människorna förr i tiden brukade marken och anlade bland annat kolmilor nära vägarna för att lättare kunna transportera kolen.

Den torpinventering som hembygdsföreningen gjort behöver kompletteras. Detta arbete har hittat två ny torp som inte finns utmärkta. Dessa är objekt 118, Hyskebacken och objekt 119 Stöttås.

Inventeringen av Riksantikvarieämbetets databas Fornsök resulterade i en funnen fornlämning. Fornsök ska täcka alla kända registrerade fornlämningar och kulturhistoriska lämningar. Författarens slutsats är då att här är det en stor kunskapslucka. I Fornsök finns det två stycken lämningar efter historisk markanvändning i undersökningsområdet. Detta arbete har karterat totalt 45 objekt med historisk markanvändning. 14 stycken av dessa borde finnas med i Riksantikvarieämbetets databas.

Huruvida informationen från informanterna är sann går att ifrågasätta. Under fältstudien besöktes ett urval av de objekten som kom till under intervjuerna. Vissa av objekten hittades inte alls, detta kan bero på att de karterats fel, försvunnit med tiden eller att informanten har fel. Det uppkom en diskussion under andra intervjun om några sagda gropar i skogen var varggropar eller gropar för att förvara mat i. Varggropar är oftast stensatta och mycket sällsynta (Cserhalmi 1998, s. 130). Den Sagda varggropen , objekt 27 hittades inte under fältstudien.

De flesta objekten som dokumenterades var om historisk markanvändning. Antagligen för att det är lätt att känna igen och komma ihåg de fysiska spåren i landskapet. Platser under rubriken Estetik var det inte många informanter som nämnde. Detta kan bero på att det är svårt att förklara vad det är som är speciellt med platsen. Detta arbetar de mycket med i England med att förstärka och förklara (Sarlöv Herlin 2012, s. 253-254). En annan förklaring kan vara att det är lätt att vara hemmablind. Besökare utifrån säger ofta att bygden är väldigt vacker men för den som bor där blir det vardag. Gräset är alltid grönare på andra sidan häcken (Informant 11). "Alla vägar är vackra och bra för promenader" (Informant 14). Tolkas detta ordagrant så tyder det på att hela bygden är vacker och tillsammans med rekreation och motion då, enligt Bosch (2014, s. 3-8) också bra för människornas hälsa och välmående. Dessa ickeekonomiska värden kan i det långa loppet bli ekonomiska vinster om kostnader för sjukvården i samhället sjunker (Bosch 2014, s. 12).

Westman & Tunón (2009, s. 33) skriver att själva processen som sker under etnokarteringen, diskussioner och utbyte av information mellan informanterna är lika viktig som själva resultatet i form av en karta. En del av syftet med arbete var just att få ett kunskapsutbyte mellan de informanterna som deltog i arbetet. Genom att bedöma reaktionerna från informanterna efter och under intervjuerna tycker författaren att arbetet har lyckats med detta. Tyvärr var de flesta informanterna relativt gamla, 61 år var medelåldern på de 20 informanterna. Med en hög medelålder finns det mycket information att hämta men det viktiga kunskapsutbytet mellan generationerna blir inte lika stort. Är det ett sammanträffande att informant 9 var den som lämnade mest relevant information för arbetet och samtidigt var äldst på 80 år? Eller beror detta på att informanten kände sig trygg och kunde på sätt förmedla mer information i och med dennes släktbandet med författaren?

Det var svårt att få informanterna att följa den ordningen bland rubriker som valts ut. Det var ofta de hoppade runt bland ämnena då de kom på något som var relevant för den nyss sagda platsen. Det hände också att de inte nämnde någon specifik plats alls eller hamnade på platser som låg utanför området. Det gällde då att anteckna så fort ett platsnamn sagts men inte markerats och efter mötet, försöka lista ut var det var de menade. Detta fenomen

inträffade också vid etnokarteringarna i Honduras och Panama (Chapin & Threlkeld 2001, s. 63). Vissa mötesledare fick där större nytta av anteckningsblocket än kartan.

Genom att flera personer med olika erfarenhet och bakgrund samlas kring en fråga väcks känslor och funderingar till liv hos de inblandade. Alla har något värdefullt att bidra med och genom att skapa möjligheter att dela kunskap lär sig alla mer än om varje enskild person hade sökt information själv. Historien om hur allt hänger samman i landskapet kan berättas på många olika sätt (Svensson 2014, s. 118).

ArcMap fungerar utmärkt att göra en etnokartering i. Programmet är inte det mest användarvänligt och det tar en stund att lära känna det men efter inlärningsperioden flyter det på bra. Författarens uppfattning är att Landskapsvården kommer ha stor användning för verktyget GIS i framtiden. Etnokarteringen kompletterades med studier av historiska kartor och ett fältbesök som gav en mer heltäckande bild av de ickeekonomiska värdena i området, på så sätt liknar det LCA- och HLC-metoderna som Herlin beskriver i boken *Landskap för mångbruk* (2010).

Detta arbete skulle kunna användas som en inspirationskälla för att göra etnokarteringar, kanske som studiecirkel vid hembygdsföreningarna. Blomkvist (1993, s. 19) skriver att för att se en helhetsbild av landskapet måste tvärvetenskapliga metoder användas. En kombination av arkeologi, kulturgeografi, etnologi, historiska kartor och biologi. Detta arbete har bara nosa lite på ytan av vissa metoder men att bara använda sig av historiska kartor, intervjuer eller inventering i fält hade inte gett ett lika bra resultat som detta arbetet fått då en kombination av alla har gjorts. Precis som Tunón (2010, s. 37) skriver så finns det fortfarande mycket kunskap om hur landskapet nyttjades förr kvar ute i stugorna. Detta stämmer även för bygden mellan Kårtorp, Backen och Graven. Detta arbetet har dokumenterat en bråkdel av den.

SAMMANFATTNING

Denna rapport beskriver hur en etnokartering har utförts i bygden mellan byarna Graven, Backen och Kårtorp. Detta är en gammal jordbruksbygd i Kyrkefalla socken, Tibro kommun som finns dokumenterad i Skara stifts jordebok från 1540. Etnokartering är en metod som hjälper oss att dokumentera människors användning av naturen. Etnokarteringar har gjorts hos folkgrupper som har traditionell kunskap och anknytning till ett visst område, till exempel samer och indianstammar. Rapporten visar att det går lika bra att göra en etnokartering i mer utvecklade områden. Metoden är lik LAC, Landscape Character Assessment som Herlin beskriver i boken *Landskap för mångbruk* (2010).

Syftet med arbetet har varit att dokumentera ickeekonomiska värden i bygden med hjälp av historiska kartor och intervjuer. Informanterna har samlats till tre möten och deras information har ritats ut på ett flygfoto över området. Bilaga I visar den information informanterna frågades om. Detta har sedan ritats in i ArcMap 10 som är ett datorprogram som behandlar geografisk information. Objekten (som informationen kallas) har ritats ut under olika rubriker i form av punkter, linjer och ytor. Resultatet av karteringen kan ses i bilaga III och en legend till denna i bilaga II. Objekten jämfördes med historiska kartor och vissa besöktes i fält. Under detta skede hittades ny objekt som också dokumenterades.

Jakt, fiske, inhämtning av slöjdmaterial och bär och svamplockning är värden som är ekonomiska men i dagens samhälle behöver vi inte införskaffa detta för att överleva. Vi gör det för det har en positiv effekt på människans välbefinnande (Westman & Tunón 2009, s. 107). Många av dessa aktiviteterna kan också räknas som rekreation och motion. Arbetet visar att det finns många vackra och bra promenadvägar i bygden. Vacker natur och motion bidrar till bättre folkhälsa som i sin tur kan minska sjukvårdskostnaderna. På så sätt blir de ickeekonomiska värdena samhällsekonomiska (Bosch 2014, s. 12).

Informanterna hade mycket information om historisk markanvändning. Detta kan vara för att de fysiska spåren är lätta att känna igen och komma ihåg. Dessa spår efter människorna som brukat jorden för flera hundra år sedan skapar en trygghet och ett välbefinnande (Svanqvist 2014, s. 103) och spåren kan ses i form av odlingsrösen, torpruiner med mera. Objekten 14 är en gammal potatisåker som brukades fram till 50-talet och objekt 33 har minst 6 kolbottnar inom ett litet område. De flesta objekten av historisk markanvändning hittas i skogen och många av dessa ligger nära vägar. Detta kan vara för att informanterna vistas på vägarna och kan på så sätt upptäcka dem eller för att vägarna är gamla och kolmilor anlades nära vägarna för att lättare kunna transportera kolen.

I början av 1900-talet effektiviserades jordbruket. Åkrarna på slätten ner mot ån Tidån rensades för att göra rum för de allt större maskinerna och många av de odlingsrösen som syns på de historiska kartorna har nu försvunnit. Torpen i skogen övergavs under samma period, spåren finns därför fortfarande kvar där för oss att beskåda (Cserhalmi 1998, s. 152).

För att se en helhetsbild av landskapet måste även immateriella värden dokumenteras och belysas. Berättelser och sägner som objekt 13, 19 och 43 skapar en gemenskap med det förflutna och en lokal identitet för de som bor där i dag. Detta passar in i den europeiska landskapskonventionens arbete med att bevara landskapets platskänsla (Sarlov Herlin 2012, s. 51-52). och UNESCO:s konvention om skydd av det immateriella kulturarvet (Tunón 2010, s. 32).

Objekt 45, 46, 123 är platser med estetiska värden och "alla vägar är vackra och bra för promenader" (Informant 14). Tolkas detta ordagrant så tyder det på att hela bygden är

vacker och tillsammans med rekreation och motion då, enligt Bosch (2014, s. 3-8) också bra för människornas hälsa och välmående. Dessa ickeekonomiska värden kan i det långa loppet bli ekonomiska vinster om kostnader för sjukvården i samhället sjunker (Bosch 2014, s. 12). Den ultimata naturen är dock svår att beskriva då de många önskemålen om hur den ska se ut speglas i våra professionella, etiska och ekonomiska bakgrund (Rydberg 2014, s. 83).

Själva etnokarteringen var lyckad då den skapade ett kunskapsutbyte under intervjuerna. Författarens egen bedömning är att informanterna uppskattade möten och att de gick hem med ny kunskap om bygden och precis som Tunón (2010, s. 37) skriver så finns det fortfarande mycket kunskap om hur landskapet nyttjades förr kvar ute i stugorna. Detta stämmer även för bygden mellan Kårtorp, Backen och Graven. Detta arbetet har dokumenterat en bråkdel av den.

Illustrationsförteckning

Försättsblad: Ingemar Johansson 70-talet.

Figur 1: Google maps. <https://www.google.se/maps/@58.0473191,14.4375466,8z>

Figur 2: Google maps. <https://www.google.se/maps/@58.3616089,14.0777093,12z>

Figur 3: Ortofoto © Lantmäteriet [I2014/00696].

Figur 4: Robin Eriksson mars 2015.

Figur 5: Robin Eriksson december 2014.

Figur 6: Robin Eriksson oktober 2014.

Figur 7: Lars-Åke Schill 80-talet.

Figur 8: Ingemar Johansson 70-/80-talet.

Figur 9: Objekt 41. Robin Eriksson mars 2015.

Figur 10: Objekt 40. Robin Eriksson mars 2015.

Figur 11: Objekt 111. Robin Eriksson mars 2015.

Figur 12: Delningskarta över Backen 1808. Historiska kartor © Lantmäteriet [I2014/00696].

Figur 13: Ortofoto © Lantmäteriet [I2014/00696].

Figur 14: Objekt 47. Robin Eriksson mars 2015.

Figur 15: Objekt 13. Robin Eriksson mars 2015.

Figur 16: Gravens storskifteskarta från 1796. Historiska kartor © Lantmäteriet [I2014/00696].

Figur 17: Ortofoto © Lantmäteriet [I2014/00696].

Figur 18: Objekt 45. Robin Eriksson mars 2015.

Figur 19: Objekt 18. Robin Eriksson mars 2015.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Tryckta källor

Blomkvist, Nils (1993). *Vad berättar en by?: om äldre kulturmiljösystem i odlingslandskapet*. 1. uppl. Stockholm: Riksantikvarieämbetet

Bosch, Matilda van den. 2014. Skog och hälsa - forskningen visar vägen. I Johnson, Lena & Lundqvist, Susanna (red.) (2014). *Skogens sociala värden: forskningen visar vägen*, 3-15. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

Chapin, Mac & Threlkeld Bill (2001). *Indigenous Landscapes: A Study in Ethnogeography*. Center for the support of native lands.
<http://www.eli.org/sites/default/files/eli-pubs/3800a.pdf>

Cserhalmi, Niklas (1998). *Fårad mark: handbok för tolkning av historiska kartor och landskap*. Stockholm: Sveriges hembygdsförb.

Eliasson, Per (1997). Från agrart utmarksbruk till industriellt skogsbruk - en långdragen historia. *Människan och skogen* / red.: Lars Östlund. S. 46-70.

Emmelin, Lars (2010). *Planera för friluftsliv: natur, samhälle, upplevelser*. Stockholm: Carlsson

Gadd, Carl-Johan (2009). *Agrar revolution under två sekel*. 1. uppl. Stockholm: SNS förlag

Gunnarsson, Allan. 2014. Trädens sociala och symboliska värde. I Johnson, Lena & Lundqvist, Susanna (red.) (2014). *Skogens sociala värden: forskningen visar vägen*, 28-37. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

Johnson, Lena & Lundqvist, Susanna (red.) (2014). *Skogens sociala värden: forskningen visar vägen*. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Larsson, A & Grimdal, R (red.) (1999). *Odlingsbygder i Västra Götaland*. Länsstyrelsen i Västra Götaland.

Lerner, Henrik & Tunón, Håkan (2010). Vad är traditionell och lokal kunskap? *Nycklar till kunskap : om människans bruk av naturen*. S. [41]-57

Nordin, Annika. 2014. Future Forests - största totala nyttan är målet. I Johnson, Lena & Lundqvist, Susanna (red.) (2014). *Skogens sociala värden: forskningen visar vägen*, 149-151. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

Norman, Johan. 2014. Skogen - upplevelsevärden och friluftsliv. I Johnson, Lena & Lundqvist, Susanna (red.) (2014). *Skogens sociala värden: forskningen visar vägen*, 17-28. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

Nyman, Ingemar (2004). *Slöjda och bygg för friluftsliv*. Västerås: Ica

Olsson, Anders (red.) (1993). *Kulturmiljövård i skogen: att känna och bevara våra kulturminnen*. 3. uppl. Jönköping: Skogsstyr.

Rydberg, Dan. 2014. Skötsel av skog för ökat upplevelsevärde. I Johnson, Lena & Lundqvist, Susanna (red.) (2014). *Skogens sociala värden: forskningen visar vägen*, 79-91. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

Sarlöv Herlin, Ingrid (2012). *Landskap för mångbruk: erfarenheter från England*. Stockholm: Forskningsrådet Formas

Skara stifts kyrkliga jordebok af 1540. (1899-1902). Stockholm

Sténs, Anna. 2014. Skogens estetiska värden. I Johnson, Lena & Lundqvist, Susanna (red.) (2014). *Skogens sociala värden: forskningen visar vägen*, 73-77. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

Svanqvist, Berit K. 2014. Skogen - ett rum för livskvalitet. I Johnson, Lena & Lundqvist, Susanna (red.) (2014). *Skogens sociala värden: forskningen visar vägen*, 101-107. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

Svensson, Christian. 2014. Att väcka liv i torpruiner. I Johnson, Lena & Lundqvist, Susanna (red.) (2014). *Skogens sociala värden: forskningen visar vägen*, 117-123 Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)

Tunón, Håkan (2010). Traditionell kunskap - en resurs för framtiden. *Nycklar till kunskap : om människans bruk av naturen*. S. [25]-39

Tunón, Håkan & Byström, Marie (2010). Etnokartering: att synliggöra naturresursanvändning. *Nycklar till kunskap : om människans bruk av naturen*. S. [285]-296

Tibrobygden: Kyrkefalla hembygds- och fornminnesförenings årsbok. (1955). Tibro: Fören.

Westman, Anna & Tunón, Håkan (red.) (2009). *Ju förr desto bättre: kulturarvet som resurs för en hållbar framtid : en inspirationsskrift från Centrum för biologisk mångfald och Sveriges hembygdsförbund*. 1. uppl. Uppsala: Centrum för biologisk mångfald

Otryckta källor

Google maps
<https://www.google.se/maps>
(Hämtad 2015-04-01)

Informant 1: Ahlin, Lennart; jägare Kårtorps jaktlag, 78 år. 2015. Intervju 4 mars.

Informant 2: Almström, Stefahn; kulturhistoriskt intresserad av bygden, inflyttad, 59 år. 2015. Intervju 2 mars.

Informant 3: Andersson, Tommy; boende i Backen, 57 år. 2015. Intervju 3 mars.

Informant 4: Emanuelsson, Billy; kulturhistoriskt intresserad av bygden, 76 år. 2015.
Intervju 3 mars.

Informant 5: Eriksson, Lars; kulturhistoriskt intresserad av bygden, inflyttad, 78 år. 2015.
Intervju 2 mars.

Informant 6: Gradh, Stefan; uppväxt på bygden, 40 år. 2015. Intervju 3 mars.

Informant 7: Herbertsson, Håkan; före detta jordbrukare Backafors, 72 år. Intervju 4 mars.

Informant 8: Jerne, Eva Karin; boende i Backen, 60 år. 2015. Intervju 3 mars.

Informant 9: Johansson, Ingemar; före detta jordbrukare på Gravafors Gård, 80 år. Intervju
2 mars.

Informant 10: Johansson, Jenny; Gravafors gård, 41 år. Intervju 4 mars.

Informant 11: Johansson, Isse; uppväxt på bygden, 53 år. 2015. Intervju 2 mars.

Informant 12: Johansson, Jeanette; uppväxt på bygden, 58 år. 2015. Intervju 3 mars.

Informant 13: Karlsson, Gunnar; Backen, 65 år. Intervju 4 mars.

Informant 14: Larsson, Lisbeth; jordbrukare Kårtorp Sörgården, 63 år. 2015. Intervju 3
mars.

Informant 15: Larsson, Tore; jordbrukare Kårtorp Sörgården, 65 år. 2015. Intervju 3 mars.

Informant 16: Magnusson, Uno; före detta jordbrukare Kårtorp, 65 år. Intervju 4 mars.

Informant 17: Pantzar, Emelie; nyinflyttad, 27 år. 2015. Intervju 2 mars.

Informant 18: Persson, Håkan; jägare Kårtorps jaktlag, 52 år. 2015. Intervju 3 mars.

Informant 19: Persson Thorsell, Irene; uppväxt på bygden, 49 år. 2015. Intervju 3 mars.

Informant 20: Thorsell, Vanja; före detta jordbrukare i Backen, 77 år. 2015. Intervju 2
mars.

Informant 21: Thörn, Eva; Tibro Museum. 2015. Intervju 25 februari.

Lantmäteriet Historiska kartor 2015

<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor/s/searchresult.html?archive=GEOIN&firstMatchToReturnLMS=1&firstMatchToReturnREG=1&firstMatchToReturnRAK=1&yMin=6470341&xMin=451209&yMax=6471341&xMax=452209>

(Hämtad 2015-03-09)

Länsstyrelsen Jönköpings län (2011). Faktablad kolnig.

<http://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/SiteCollectionDocuments/Sv/publikationer/informat ionsmaterial/faktablad-kolning.pdf>

(Hämtad 2015-03-25)

Ortnamnsregistret

http://www2.sofi.se/SOFIU/topo1951/_cdweb/_s1rx001/305201b1

(Hämtad 2015-03-09)

Riksantikvarieämbetet

<http://www.raa.se/kulturarvet/landskap/digitala-historiska-kartor/digital-rektifiering/>

(Hämtad 2015-03-13)

Riksantikvarieämbetet Fornsök 2015

<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

(Hämtad 2015-03-25)

Sveriges geologiska undersökning 2014

<http://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-index-sv.html>

(Hämtad 2015-03-09)

BILAGOR

BILAGA I Underlag för intervjuer.

BILAGA II Tabell med punkter för bilaga III.

BILAGA III Etnokartering för bygden vid Graven, Backen och Kårtoorp.

BILAGA I. Underlag för intervjuer.

Rubriker som används under intervjuerna. Informanterna fick dessa när de blev inbjudna till intervjuerna. Informanterna uppmanades också ta med annat som kunde vara intressant för mötet i form av historiska kartor och så vidare.

- Jakt. Vad, när, hur?
- Fiske. Vad, när, hur?
- Bär och svamp. Vad, när, hur?
- Rekreation och motion. Promenadstråk, skidåkning, grillplatser mm.
- Ekologisk kunskap. Lokaler för speciella växter och djur. Häckningsplatser osv.
- Inhämtning av slöjdmaterial.
- Historisk markanvändning. Hagmarker, hamlade träd, odlingsrösen, kolbottnar, fångstgropar, äldre vägar mm.
- Naturhistoriska element. Dödisgropar mm.
- Sägner och sagor rörande specifika platser.
- Folkliga namn på platser. När, varför?
- Estetik. Vackra vyer, lukter, ljud.

BILAGA II. Tabell med punkter för bilaga III.

Jakt punkter				
Id	Typ	Källa	Datum	Anm.
55	Tjäder	Ahlin, Lennart	04-mar	
91	Gås	Eriksson, Robin	03-mar	Jakt på kanadagås på hösten.
92	Älg	Eriksson, Robin	03-mar	Môsapasset. Bra älgpass.
93	Rådjur	Eriksson, Robin	03-mar	Bra pass på bockpremiären.
Jakt ytor				
Id	Typ	Källa	Datum	Anm.
124	Åkrarna	Eriksson, Robin	19-mar	Ungefärliga gränser.
125	Hagarna	Eriksson, Robin	19-mar	Ungefärliga gränser.
126	Skogen	Eriksson, Robin	19-mar	Ungefärliga gränser.
Fiske punkter				
Id	Typ	Källa	Datum	Anm.
17	Ryssja	Johansson, Ingemar	02-mar	Fick 18 abborrar en gång.
Bär och svamp				
Id	Typ	Källa	Datum	Anm.
1	Blåbär	Johansson, Isse	02-mar	
2	Trattkantareller	Johansson, Isse	02-mar	
3	Nypon	Thorsell, Vanja	02-mar	
68	Hjortron	Johansson, Ingemar	02-mar	Små mängder. Varierar från år till år.
98	Smultron	Johansson, Isse	17-mar	På 90-talet. Väggrenen.
99	Smultron	Johansson, Isse	17-mar	
100	Taggsvamp	Eriksson, Robin		Sommaren 2014. I en nord-sydlig linje.
127	Björnbär	Eriksson, Robin	20-mar	

Rekreation och motion punkter				
Id	Typ	Källa	Datum	Anm.
18	Badplats	Thorsell, Vanja	02-mar	
29	Skidbacke, hopp	Larsson, Tore	03-mar	Skidbacke och hopp i dödislandskap
Rekreation och motion ytor				
Id	Typ	Källa	Datum	Anm.
23	Valle Lundbergs minne	Johansson, Ingemar	02-mar	Endurotävling. 50-talet?
35	Skidtävling	Persson Thorsell, Irene	03-mar	När?
72	Fotbollsplan	Eriksson, Lars	02-mar	
94	Fotbollsplan			
121	Fotbollsplan	Emanuelsson, Billy	02-mar	
Ekologiska lokaler punkter				
Id	Typ	Källa	Datum	Anm.
28	Gryt	Larsson, Tore	03-mar	
44	Gryt	Karlsson, Gunnar	04-mar	
106	Gryt	Eriksson, Robin	04-mar	
107	Gryt	Eriksson, Robin	04-mar	
108	Gryt	Eriksson, Robin	04-mar	
Ekologiska lokaler ytor				
Id	Typ	Källa	Datum	Anm.
4	Orkidéer	Johansson, Isse	02-mar	
5	Orkidéer	Johansson, Isse	02-mar	
21	Dovhjort	Pantzar, Jessica	02-mar	En vit hjort.
25	Ögontröst	Eriksson, Robin	04-mar	
39	Kattfotslav	Persson, Håkan	03-mar	

69	Lummer	Almström, Stefahn	02-mar	
71	Korallrot	Persson, Håkan	03-mar	
102	Vitsippor	Johansson, Isse	17-mar	
103	Vitsippor	Johansson, Isse	17-mar	
104	Smörbollor	Johansson, Isse	17-mar	
105	Liljekonvalj	Eriksson, Robin	17-mar	
129	Havstulpanlav	Persson, Håkan	03-mar	
130	Johannesört	Eriksson, Robin	04-mar	
131	Jungfrulin	Johansson, Jeanette	03-mar	
	Inhämtning av slöjdmaterial punkter			
ld	Typ	Källa	Datum	Anm.
22	Näver	Thorsell, Vanja	02-mar	Till näverslöjd.
70	Tuvull	Johansson, Isse	02-mar	Till gräskronor.
	Inhämtning av slöjdmaterial ytor			
ld	Typ	Källa	Datum	Anm.
36	Rötter	Johansson, Jeanette	03-mar	För korgflätning.
101	Tuvull	Johansson, Isse	17-mar	Till gräskronor.
	Historisk markanvändning punkter			
ld	Typ	Källa	Datum	Anm.
6	Såg och torvlada	Almström, Stefahn	02-mar	Tillhörde Perstorps mosse. Råls gick från mossen.
7	Kolbotten	Johansson, Ingemar	02-mar	
8	Kolbotten	Eriksson, Robin	04-mar	
9	Kolbotten	Eriksson, Robin	04-mar	Under stenmur i kanten av lyckan.
11	Släppe	Johansson,	02-mar	Grind för att släppa ut korna på skogsbete.

		Ingemar		
12	Valldrev	Eriksson, Lars	02-mar	
15	Grustag	Persson, Håkan	03-mar	
20	Handelsträdgård	Johansson, Ingemar	02-mar	
26	Fångstgrop/potatisgrop	Andersson, Tommy	03-mar	
27	Fångstgrop	Larsson, Tore	03-mar	
31	Kolbotten	Persson, Håkan	03-mar	
32	Kolbotten	Andersson, Tommy	03-mar	
37	Vagnsmakeri	Gradh, Stefan	03-mar	
41	Odlingsröse	Larsson, Lisbeth	03-mar	Skansen.
42	Kolbotten	Emanuelsson, Billy	03-mar	
49	Kolbotten	Karlsson, Gunnar	03-mar	
50	Kolbotten	Karlsson, Gunnar	03-mar	
51	Odlingsröse	Herbertsson, Håkan	04-mar	Flera odlingsrösen.
53	Källa	Karlsson, Gunnar	04-mar	
54	Källa	Karlsson, Gunnar	04-mar	Estera källa.
56	Födde upp fasaner	Johansson, Ingemar	02-mar	Björkelund.
58	Skola	Herbertsson, Håkan	04-mar	Skolan i Söderlund. ca 10 barn i 2 klasser.
59	Skola	Herberttsson, Håkan	04-mar	Skolan i Gravafors.
63	Linbasta	Magnusson, Uno	04-mar	Basta för linberedning.
73	Källa/Källare?	Larsson, Tore	03-mar	

85	Kolbotten	Eriksson, Robin	04-mar	
87	Vädersåg	Herbertsson, Håkan	04-mar	
88	Hästavel	Johansson, Ingemar	02-mar	Ardenner. 1897-1950-talet. Ca 2500 ston betäcktes.
89	Hamlade träd	Johansson, Ingemar	02-mar	Hamlade träd som föda åt fåren. Inga spår i dag.
113	Vårdträd	Eriksson, Robin	17-mar	Gammalt vårdträd?
122	Kolbotten	Eriksson Robin	17-mar	
	Historisk markanvändning ytor			
Id	Typ	Källa	Datum	Anm.
10	Odlingsröse	Almström, Stefahn	02-mar	Flera stycken.
14	Potatisåker	Thorsell, Vanja	02-mar	Fram till 50-talet.
16	Madslåtter	Johansson, Ingemar	02-mar	Lie och slåttermaskin.
33	Kolbotten	Eriksson, Robin	02-mar	Område med 6 kolbottnar.
40	Odlingsrösen	Larsson, Lisbeth	03-mar	Område med flera odlingsrösen i dagern, hagmark.
60	Potatisåker	Johansson, Ingemar	02-mar	Potatisåker fram till 1959.
62	Potatisåker	Magnusson, Uno	04-mar	Mor Annas lycka.
67	Torvtäkt	Johansson, Ingemar	02-mar	Torvtäkt för strö.
86	Potatisåker	?	02-mar	Lilleskogen.
110	Kolbotten	Eriksson, Robin	17-mar	Område med 3 kolbottnar.
111	Kolbotten	Eriksson, Robin	17-mar	Område med 4 kolbottnar.
112	Odlingsrosen	Eriksson, Robin	17-mar	Fåraberget. Område med stenmurar och odlingsrösen.
114	Odlingsrösen	Eriksson, Robin	17-mar	Område med flera odlingsrösen.
115	Odlingsröse	Eriksson, Robin	17-mar	Område med flera odlingsrösen.

Historiska vägar				
Id	Typ	Källa	Datum	Anm.
57	Gammal väg	Johansson, Ingemar	02-mar	
95	Gammal väg	Ahlin, Thorsell mfl.	04-mar	Gamla kylvägen mellan Kårtorp och Mofalla kyrka.
96	Gammal väg	Historiska kartor	02-mar	Gammal väg mellan Kårtorp och Backen.
97	Gammal väg	Historiska kartor	02-mar	Gammal väg mellan Graven och Backen.
116	Gammal väg	Häradsekonomiska karta, ortofoto	18-mar	Väg mellan Tassalidvägen och Svenstorpavägen.
Naturhistoriska element punkter				
Id	Typ	Källa	Datum	Anm.
74	Dödisgrop	Almström, Stefahn	02-mar	
Naturhistoriska element ytor				
Id	Typ	Källa	Datum	Anm.
47	Dödislandskap	Larsson, Tore	03-mar	En jättestor avlång dödisgrop.
Sägner och berättelser				
Id		Källa	Datum	
13		Eriksson, Lars	02-mar	Kårtorpa sten och Vårsåsa ren. Gulds katt som uppenbarar sig på Midsommaraftons natt om man kan vara tyst när det uppenbarar sig något fantastiskt. En gång drog en tupp ett hölass och betraktaren kunde inte vara tyst och skatten försvann.
19		Johansson, Ingemar	02-mar	En värnpliktig drunknade när han åkte skridskor på nyår.
30		Emanuelsson, Billy	03-mar	Ett mord någon form av skjutvapen kan ha skett på platsen.
43		Emanuelsson, Billy	03-mar	Nilsa döde. Offerkast för Nils som antingen blev mördad när han gick i förväg för att kolla så det inte fanns några rövare. Man offerar för att inte trollden i Ruderskogen skulle varna sina kusiner i Härsberget och skära loss hästarna från kärran i backen.
52		Ahlin, Lennart	04-mar	Brände kol till gengasbilar under andra världskriget. Stick-Elis hus ska ha rökfyllt och hon svimmade.

61		Johansson, Jenny	04-mar	Spökar i Gravafors missionshus. 2-3 knackningar hörs mitt i natten.
66		Magnusson, Uno	04-mar	Spökar i korsningen ner mot Årebolet. En hästskjuts ska ses svänga in på vägen. Enligt Jenny Johansson ska hennes hästar alltid ha strulat vid korsningen när dom varit ute och ridit.
75		Ahlin, Lennart	04-mar	Nilsa döde. En annan historia om att Nils välte med sitt vedlass och dog.
76		Johansson, Ingemar	02-mar	Ekvall i Olofsby sköt en älg på midsommarafton. Han hämtade skållande vatten i Graven och hällde på älgen. När landsfiskalen från Hjo kom drog han bort päls och sa att den legat länge. Fick betalt för att göra sig av med den.
77		Andersson, Tommy	03-mar	Ulf som bodde på Missionshuset. Fick en riktigt stor braxen på långrev. Braxen släppte precis när den skulle i båten. Nöp den snabbt med sin televerkstäng. Fick pris i fiskeligan men det hamnade hos Ulf i Paradiset som slängde det.
78		Eriksson, Robin	04-mar	En älgkalv skulle hoppa över diket och bröt benet under en jakt.
79		Herbertsson, Håkan	04-mar	Ruder ville ha mer vatten på sin kvarn och ledde därför om Skammelbäcken. Kårtorparna hotade med att fylla igen korsningen så att Ruder inte fick något vatten alls.
80		Johanson, Ingemar	02-mar	Ägaren importerade fruntimmer. Köpte en bil och backade ner den i huset. Fick ta hjälp av Ingemar för att dra upp den med häst.
90		Johansson, Ingemar	02-mar	20-talet. fastnade Karl med foten i en hackelsemaskin. Hans enarmade bror John bar ner honom från loftet. Väl på golvet började blodet spruta på väggen. Blodfläcken var synlig fram till 1977 då ladugården byggdes om.
120		Emanuelsson, Billy	03-mar	En huvudlös kalv ska spöka i området.
	Folkliga namn			
Id	Namn	Källa	Datum	Anm.
34	Där solen alltid skiner	Johansson, Jeanette	03-mar	En plats där solen alltid skiner.
38	Nalle Puh-stigen	Jerne, Eva Karin	03-mar	Skogen runt stigen ska likna den som är i Nalle Puh.
64	Pulsådern	Karlsson, Gunnar	04-mar	Liknar en pulsåder som skär rakt genom markerna.
65	Petmojen	Karlsson, Gunnar	04-mar	Elcentral som fått namnet efter att den liknar en telefonkiosk.
81	Blötskogevägen	Eriksson, Robin	04-mar	Skogen runt vägen är mycket blöt och översvämmar ofta vägen.
82	Släapasset	Eriksson, Robin	04-mar	Ett älgpass som fått namnet av att det stått en övergiven släde i närheten.

83	Skammelbäcken	Eriksson, Lars	02-mar	En teori till namnet kan vara att bäcken låter, skramlar.
84	Bastavägen	Thorsell, Vanja	02-mar	Väg som fått namnet av att det legat en linbasta vid den.
117	Tassaliden	Johansson, Ingemar	18-mar	Antagligen fått namnet efter att det var varg här. Vargbacken.
118	Hyskebacken	Släktforsarsida, Gravens storskifteskarta		http://www.jacobsen1.com/genealogy/getperson.php?personID=I504&tree=tree1
119	Stöttås	Karta Backen laga delning 1808	18-mar	
128	Åna	Allmänt känt	19-mar	Namn för ån Tidån. Åna.
	Estetik			
ld	Typ	Källa	Datum	Anm.
45	Vacker utsikt.	Larsson, Lisbeth	03-mar	Vacker utsikt vid Ängastövan. Vy mot väster.
46	Grodsång	Johansson, Jeanette	03-mar	Grodorna spelar på våren.
123	Vacker utsikt	Eriksson, Robin	17-mar	Vacker utsikt mot Billingen i väster.
	Fornsök			
ld	Typ	Källa	Datum	Anm.
24	Tjärdal	Raa		
132	Kolerakyrkogård	Raa		
	Objekt med stigande Id			
ld	Typ	Källa	Datum	Anm.
1	Blåbär	Johansson, Isse	02-mar	
2	Trattkantareller	Johansson, Isse	02-mar	
3	Nypon	Thorsell, Vanja	02-mar	
4	Orkidéer	Johansson, Isse	02-mar	
5	Orkidéer	Johansson, Isse	02-mar	

6	Såg och torvlada	Almström, Stefahn	02-mar	Tillhörde Perstorps mosse. Räls gick från mossen.
7	Kolbotten	Johansson, Ingemar	02-mar	
8	Kolbotten	Eriksson, Robin	04-mar	
9	Kolbotten	Eriksson, Robin	04-mar	Under stenmur i kanten av lyckan.
10	Odlingsröse	Almström, Stefahn	02-mar	Flera stycken.
11	Släppe	Johansson, Ingemar	02-mar	Grind för att släppa ut korna på skogsbete.
12	Valldrev	Eriksson, Lars	02-mar	
13		Eriksson, Lars	02-mar	Kårtorpa sten och Vårsåsa ren. Gulds katt som uppenbarar sig på Midsommaraftons natt om man kan vara tyst när det uppenbarar sig något fantastiskt. En gång drog en tupp ett hölass och betraktaren kunde inte vara tyst och skatten försvann.
14	Potatisåker	Thorsell, Vanja	02-mar	Fram till 50-talet.
15	Grustag	Persson, Håkan	03-mar	
16	Madslåtter	Johansson, Ingemar	02-mar	Lie och slåttermaskin.
17	Ryssja	Johansson, Ingemar	02-mar	Fick 18 abborrar en gång.
18	Badplats	Thorsell, Vanja	02-mar	
19		Johansson, Ingemar	02-mar	En värnpliktig drunknade när han åkte skridskor på nyår.
20	Handelsträdgård	Johansson, Ingemar	02-mar	
21	Dovhjort	Pantzar, Jessica	02-mar	En vit hjort.
22	Näver	Thorsell, Vanja	02-mar	Till näverslöjd.
23	Valle Lundbergs minne	Johansson, Ingemar	02-mar	Endurotävling. 50-talet?
24	Tjärdal	Raa		

25	Ögontröst	Eriksson, Robin	04-mar	
26	Fångstgrop/potatisgrop	Andersson, Tommy	03-mar	
27	Fångstgrop	Larsson, Tore	03-mar	
28	Gryt	Larsson, Tore	03-mar	
29	Skidbacke, hopp	Larsson, Tore	03-mar	Skidbacke och hopp i dödislandskap.
30		Emanuelsson, Billy	03-mar	Ett mord någon form av skjutvapen kan ha skett på platsen.
31	Kolbotten	Persson, Håkan	03-mar	
32	Kolbotten	Andersson, Tommy	03-mar	
33	Kolbotten	Eriksson, Robin	02-mar	Område med 6 kolbottnar.
34	Där solen alltid skiner	Johansson, Jeanette	03-mar	En plats där solen alltid skiner.
35	Skidtävling	Persson Thorsell, Irene	03-mar	När?
36	Rötter	Johansson, Jeanette	03-mar	För korgflätning.
37	Vagnsmakeri	Gradh, Stefan	03-mar	
38	Nalle Puh-stigen	Jerne, Eva Karin	03-mar	Skogen runt stigen ska likna den som är i Nalle Puh.
39	Kattfotslav	Persson, Håkan	03-mar	
40	Odlingsrösen	Larsson, Lisbeth	03-mar	Område med flera odlingsrösen i dagern, hagmark.
41	Odlingsröse	Larsson, Lisbeth	03-mar	Skansen.
42	Kolbotten	Emanuelsson, Billy	03-mar	
43		Emanuelsson, Billy	03-mar	Nilsa döde. Offerkast för Nils som antingen blev mördad när han gick i förväg för att kolla så det inte fanns några rövare. Man offerar för att inte trollen i Ruderskogen skulle varna sina kusiner i Härsberget och skära loss hästarna från kärran i backen.
44	Gryt	Karlsson, Gunnar	04-mar	
45	Vacker utsikt.	Larsson, Lisbeth	03-mar	Vacker utsikt vid Ängastövan. Vy mot väster.

46	Grodsång	Johansson, Jeanette	03-mar	Grodorna spelar på våren.
47	Dödislandskap	Larsson, Tore	03-mar	En jättestor avlång dödisgrop.
49	Kolbotten	Karlsson, Gunnar	03-mar	
50	Kolbotten	Karlsson, Gunnar	03-mar	
51	Odlingsröse	Herbertsson, Håkan	04-mar	Flera odlingsrösen.
52		Ahlin, Lennart	04-mar	Brände kol till gengasbilar under andra världskriget. Stick-Elis hus ska ha rökfyllt och hon svimmade.
53	Källa	Karlsson, Gunnar	04-mar	
54	Källa	Karlsson, Gunnar	04-mar	Estera källa.
55	Tjäder	Ahlin, Lennart	04-mar	
56	Födde upp fasaner	Johansson, Ingemar	02-mar	Björkelund.
57	Gammal väg	Johansson, Ingemar	02-mar	
58	Skola	Herbertsson, Håkan	04-mar	Skolan i Söderlund. ca 10 barn i 2 klasser.
59	Skola	Herbertsson, Håkan	04-mar	Skolan i Gravafors.
60	Potatisåker	Johansson, Ingemar	02-mar	Potatisåker fram till 1959.
61		Johansson, Jenny	04-mar	Spökar i Gravafors missionshus. 2-3 knackningar hörs mitt i natten.
62	Potatisåker	Magnusson, Uno	04-mar	Mor Annas lycka.
63	Linbasta	Magnusson, Uno	04-mar	Basta för linberedning
64	Pulsådern	Karlsson, Gunnar	04-mar	Liknar en pulsåder som skär rakt genom markerna.
65	Petmojen	Karlsson, Gunnar	04-mar	Elcentral som fått namnet efter att den liknar en telefonkiosk.
66		Magnusson, Uno	04-mar	Spökar i korsningen ner mot Årebolet. En hästskjuts ska ses svänga in på vägen. Enligt Jenny Johansson ska hennes hästar alltid ha strulat vid korsningen när dom varit ute och ridit.

67	Torvtäkt	Johansson, Ingemar	02-mar	Torvtäkt för strö.
68	Hjortron	Johansson, Ingemar	02-mar	Små mängder. Varierar från år till år.
69	Lummer	Almström, Stefahn	02-mar	
70	Tuvull	Johansson, Isse	02-mar	Till gräskronor.
71	Korallrot	Persson, Håkan	03-mar	
72	Fotbollsplan	Eriksson, Lars	02-mar	
73	Källa/Källare?	Larsson, Tore	03-mar	
74	Dödisgrop	Almström, Stefahn	02-mar	
75		Ahlin, Lennart	04-mar	Nilsa döde. En annan historia om att Nils välte med sitt vedlass och dog.
76		Johansson, Ingemar	02-mar	Ekvall i Olofsby sköt en älg på midsommarafton. Han hämtade skållande vatten i Graven och hällde på älgen. När landsfiskalen från Hjo kom drog han bort päls och sa att den legat länge. Fick betalt för att göra sig av med den.
77		Andersson, Tommy	03-mar	Ulf som bodde på Missionshuset. Fick en riktigt stor braxen på långrev. Braxen släppte precis när den skulle i båten. Nöp den snabbt med sin televerkstäng. Fick pris i fiskeligan men det hamnade hos Ulf i Paradiset som slängde det.
78		Eriksson, Robin	04-mar	En älgkalv skulle hoppa över diket och bröt benet under en jakt.
79		Herbertsson, Håkan	04-mar	Ruder ville ha mer vatten på sin kvarn och ledde därför om Skammelbäcken. Kårtorparna hotade med att fylla igen korsningen så att Ruder inte fick något vatten alls.
80		Johanson, Ingemar	02-mar	Ägaren importerade fruntimmer. Köpte en bil och backade ner den i huset. Fick ta hjälp av Ingemar för att dra upp den med häst.
81	Blötskogevägen	Eriksson, Robin	04-mar	Skogen runt vägen är mycket blöt och översvämmas ofta vägen.
82	Släapasset	Eriksson, Robin	04-mar	Ett älgpass som fått namnet av att det stått en övergiven släde i närheten.
83	Skammelbäcken	Eriksson, Lars	02-mar	En teori till namnet kan vara att bäcken låter, skramlar.
84	Bastavägen	Thorsell, Vanja	02-mar	Väg som fått namnet av att det legat en linbasta vid den.
85	Kolbotten	Eriksson, Robin	04-mar	
86	Potatisåker	?	02-mar	Lilleskogen.

87	Vädersåg	Herbertsson, Håkan	04-mar	
88	Hästavel	Johansson, Ingemar	02-mar	Ardenner. 1897-1950-talet. Ca 2500 ston betäcktes.
89	Hamlade träd	Johansson, Ingemar	02-mar	Hamlade träd som föda åt fåren. Inga spår i dag.
90		Johansson, Ingemar	02-mar	20-talet. fastnade Karl med foten i en hackelsemaskin. Hans enarmade bror John bar ner honom från loftet. Väl på golvet började blodet spruta på väggen. Blodfläcken var synlig fram till 1977 då ladugården byggdes om.
91	Gås	Eriksson, Robin	03-mar	Jakt på kanadagås på hösten.
92	Älg	Eriksson, Robin	03-mar	Môsapasset. Bra älgpass.
93	Rådjur	Eriksson, Robin	03-mar	Bra pass på bockpremiären.
94	Fotbollsplan			
95	Gammal väg	Ahlin, Thorsell mfl.	04-mar	Gamla kylvägen mellan Kårtorp och Mofalla kyrka.
96	Gammal väg	Historiska kartor	02-mar	Gammal väg mellan Kårtorp och Backen.
97	Gammal väg	Historiska kartor	02-mar	Gammal väg mellan Graven och Backen
98	Smultron	Johansson, Isse	17-mar	På 90-talet. Väggrenen.
99	Smultron	Johansson, Isse	17-mar	
100	Taggsvamp	Eriksson, Robin		Sommaren 2014. I en nord-sydlig linje.
101	Tuvull	Johansson, Isse	17-mar	Till gräskronor.
102	Vitsippor	Johansson, Isse	17-mar	
103	Vitsippor	Johansson, Isse	17-mar	
104	Smörbollor	Johansson, Isse	17-mar	
105	Liljekonvalj	Eriksson, Robin	17-mar	
106	Gryt	Eriksson, Robin	04-mar	
107	Gryt	Eriksson, Robin	04-mar	
108	Gryt	Eriksson, Robin	04-mar	
110	Kolbotten	Eriksson, Robin	17-mar	Område med 3 kolbottnar.

111	Kolbotten	Eriksson, Robin	17-mar	Område med 4 kolbottnar.
112	Odlingsrosen	Eriksson, Robin	17-mar	Fåraberget. Område med stenmurar och odlingsrösen
113	Vårdträd	Eriksson, Robin	17-mar	Gammalt vårdträd?
114	Odlingsrösen	Eriksson, Robin	17-mar	Område med flera odlingsrösen.
115	Odlingsröse	Eriksson, Robin	17-mar	Område med flera odlingsrösen.
116	Gammal väg	Häradsekonomiska karta, ortofoto	18-mar	Väg mellan Tassalidvägen och Svenstorpavägen.
117	Tassaliden	Johansson, Ingemar	18-mar	Antagligen fått namnet efter att det var varg här. Vargbacken.
118	Hyskebacken	Släktforsarsida, Gravens storskifteskarta		http://www.jacobsen1.com/genealogy/getperson.php?personID=I504&tree=tree1
119	Stöttås	Karta Backen laga delning 1808	18-mar	
120		Emanuelsson, Billy	03-mar	En huvudlös kalv ska spöka i området.
121	Fotbollsplan	Emanuelsson, Billy	02-mar	
122	Kolbotten	Eriksson, Robin	17-mar	
123	Vacker utsikt	Eriksson, Robin	17-mar	Vacker utsikt mot Billingen i väster.
124	Åkrarna	Eriksson, Robin	19-mar	Ungefärliga gränser.
125	Hagarna	Eriksson, Robin	19-mar	Ungefärliga gränser.
126	Skogen	Eriksson, Robin	19-mar	Ungefärliga gränser.
127	Björnbär	Eriksson, Robin	20-mar	
128	Åna	Allmänt känt	19-mar	Namn för ån Tidan. Åna.
129	Havstulpanlav	Persson, Håkan	03-mar	
130	Johannesört	Eriksson, Robin	04-mar	
131	Jungfrulin	Johansson, Jeanette	03-mar	
132	Kolerakyrkogård	Raa		

Bilaga III Etnokartering av bygden vid Graven, Backen och Kårtorp

Legend

- Fornsök
- Jakt punkter
- Jakt ytor
- Fiske punkter
- Svamp och bär ytor
- Rekreation och motion punkter
- Rekreation och motion ytor
- Ekologiska lokaler punkter
- Ekologiska lokaler ytor
- Inhämtning av slöjdmaterial punkter
- Inhämtning av slöjdmaterial ytor
- Historisk maranvändning punkter
- Historisk maranvändning ytor
- Historiska vägar
- Naturhistoriska element punkter
- Naturhistoriska element ytor
- Sågner och berättelser
- Folkliga namn
- Estetik

